

## ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΑ ΣΩΖΟΠΟΛΙΤΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ\*

Α'. Τ' ἀρνίτσι βίτσι. Τὸ παιδικὸν τοῦτο παραμῦθιον φέρεται καὶ εἰς ἄλλας ἑλληνικὰς παραλλαγάς, συναπτόμενον συνήθως πρὸς ἐπεισόδια, ἅτινα εἶναι παραφυάδες τοῦ μεσαιωνικοῦ ἔπους τοῦ ἀλώπεκος (Le roman du renard). Ἐν μεσσηνιακῇ παραλλαγῇ, τὴν ὁποίαν ἐδημοσίευσεν Ἐν Δελτ. Ἱστορ. ἑταιρ. 1883 Α', σ. 278 κέ, ἡ ἄλεπού, ἀνταλλάξασα διὰ δόλου μίαν πίτταν καὶ μίαν τσίτσαν κρασιοῦ πρὸς τὸ καλλίτερον ἀρνάκι ποιμένος, τὸ φέρει εἰς τὴν καλύβαν τῆς καὶ τὸ ἔχει ὡς παιδί τῆς. Ὅσάκις ἀπέρχεται διὰ νὰ τοῦ φέρῃ τροφήν, τοῦ παραγγέλλει νὰ μὴ ἀνοίξῃ τὴν πόρταν εἰς ἄλλον πλὴν αὐτῆς. Ὁ λύκος ἀκούσας τὴν παραγγελίαν τῆς, κρούει τὴν θύραν, προσποιούμενος ὅτι εἶναι ἡ μάννα τοῦ ἡ ἀλεπού. Ἀλλὰ τὸ ἀρνὶ ἐννοήσαν ἐκ τῆς φωνῆς τοῦ λύκου, ὅτι δὲν εἶναι ἡ μάννα τοῦ, ἀρνεῖται ν' ἀνοίξῃ. Ὁ λύκος τότε πηγαίνει εἰς τὸν χαλκέα, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ζητεῖ νὰ τοῦ λεπτύνῃ τὴν γλῶσσαν, καὶ ἐπανέρχεται, ἀλλὰ καὶ πάλιν τὸ ἀρνίον δὲν τοῦ ἀνοίγει, ἂν δὲν περάσῃ τὸ ποδαράκι τοῦ ἀπὸ τὴν τρουπίτσα (τὴν κλειδαρότρουπα) εἰς τὴν ὁποίαν τὸ χονδρὸν πόδι τοῦ λύκου δὲν χωρεῖ. Πηγαίνει αὐτὸς πάλιν εἰς τὸν χαλκέα, λεπτύνει τὸ πόδι τοῦ, τὸ εἰσάγει εἰς τὴν τρύπα, καὶ πιστεύσαν τοῦ ἀνοίγει τὸ ἀρνί. Ἀμα ἐμπήκε μέσα λέει ὁ λύκος: «Ἐλα τώρα νὰ χορεύουμε, κι ὅποιος ἀποστάσῃ πρωτύτερα νὰ τὸν τρώῃ ὁ ἄλλος». Νικᾷ εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτόν, ὡς ἦτο ἐπόμενο, ὁ λύκος καὶ τρώγει τὸ ἀρνί. Ἐπειτα γεμίζει τὸ δέρμα τοῦ ἀρνίου μὲ τὰ κόκκαλά τοῦ καὶ μὲ ἄχυρα, τὸ βάνει ἐπάνω στὴν ἀστράχα καὶ φεύγει. Ἡ ἀλεπού ἰδοῦσα κατὰ τὴν ἐπάνοδόν τῆς τοῦτο καὶ ἐννοήσασα ὅτι εἶναι ἔργον τοῦ λύκου, τὸν τιμωρεῖ. — Κατ' ἄλλην δὲ παραλλαγὴν ἑλληνικὴν<sup>1</sup>, ἡ ἀλεπού εἶχεν ἓνα ἀρνάκι, ποῦ τὸ ἐπεριποιεῖτο εἰς τὸ σπίτι τῆς σὰν παιδί τῆς. Διὰ νὰ τὸ προφυλάξῃ ἀπὸ τὸν λύκον ἔκαμε εἰς τὴν πόρτα μίαν τρυπίτσα, ὅπου ἐχωροῦσε τὸ πόδι τῆς, καὶ τοῦ παρήγγειλε νὰ μὴ ἀνοίγῃ εἰς κανένα, ἂν δὲν περνοῦσε ἀπὸ τὴν τρύπα τὸ πόδι τοῦ. Ἦλθε ὁ λύκος, κατώρθωσε μὲ δυσκολίαν νὰ περάσῃ τὸ πόδι τοῦ, ἐμβῆκε καὶ ἔφαγε τὸ ἀρνί, καὶ ἐκρέμασε τὸ τομάρι τοῦ ἀντίκρου στὴν πόρτα. Ἐπακολουθεῖ τιμωρία τοῦ λύκου (ἐπεισόδιον τοῦ κατωγιοῦ τοῦ παπᾶ). — Ἐν παραλλαγῇ τῆς Τραπεζοῦντος<sup>2</sup>, ἡ ἀλεπού ἀρπάσασα ἀπὸ ποιμένα ἓν εὐμορφον ἀρνάκι, τὸ ἔφερεν εἰς τὸ καλυβάκι τῆς καὶ τὸ ἡγάπα πολὺ. Καθημερινῶς ἐξήρ-

\* Ἐδημοσιεύθη εἰς περ. Λαογραφία 5(1915-16), σ. 459-488.

1. Revue des tradit. populaires, 1893, τ. 8, σ. 30-31 (παρ' ἑλληνίδος μαθητρίας τοῦ παρθε-  
ναγωγείου τῆς Σιωνίτιδος Παναγίας ἐν Τύνιδι).

2. Ἀστὴρ τοῦ Πόντου, Τραπεζοῦς 1885, τ. Α', σ. 186-189 (Ἀλεπὸν καὶ τ' ἀρνόπον).



χετο διά νά τοῦ εὖρη τροφήν, ἀφοῦ ἐκλείδωνε τήν πόρταν, καί τὸ ἀρνάκι δὲν ἄνοιγε εἰς κανένα ἄλλον, παρά μόνον εἰς αὐτήν, ὅταν ἔβαλλε τήν οὐράν της εἰς τήν τρυπάν καί τὸ ἀρνάκι τήν ἀνεγνώριζεν ἀπὸ τὸ ἄσπρον χρῶμα τῆς οὐράς. Μίαν ἡμέραν ἕνας ἄρκος (ἄρκτος), ποῦ κρυμμένος «ἐκεῖ στὸ καλυβόπον ὀπίς» ἤκουσε τὰ λόγια τῆς ἄλεπούς, ὅταν αὐτὴ ἔφυγε ἔκρουσε τήν πόρταν διὰ νὰ ἔμβῃ μέσα νὰ τὸ φάγῃ. Ἀλλὰ τὸ ἀρνάκι ἐγνώρισεν ἀπὸ τήν οὐράν ποῦ ἦτο μαύρη, πῶς δὲν ἦτο ἡ ἄλεπού καί δὲν ἤνοιξε. Τότε ὁ ἄρκος ὑπῆγεν εἰς τὸν μύλον, ἀλεύρωσε τήν οὐράν του καί ἐπανελθὼν ἔκρουσε τήν θύραν, καί τὸ ἀρνάκι, ἰδὼν εἰς τήν τρυπάν ἄσπρην οὐράν καί πιστεῦσαν ὅτι εἶναι ἡ ἄλεπού, ἤνοιξε τήν πόρταν· ἐπήδησε μέσα ὁ ἄρκος, ἤρπασε τὸ ἀρνάκι καί τὸ ἔφαγε. Ὑστερον ἐξηπλώθη καί ἐκοιμήθη, ὅτε ἐλθοῦσα ἡ ἄλεπού, καί ἐννοήσασα τί συνέβη, ἔρριπεν αἰφνιδίως κατὰ τοῦ κοιμωμένου θερμὸν ὕδωρ καί τὸν ἐφόνευσεν. — Εἰς ἡπειρωτικὴν παραλλαγὴν τῆς Ζίτσας, ἡ ἄλεπού ἀρπάζει ἀπὸ τὸν ἱπποβοσκὸν μίαν πῶλον, τήν κλείει εἰς στάβλον καί τῆς παραγγέλλει νὰ μὴ ἀνοίξῃ εἰμὴ μόνον εἰς τήν πρόσκλησίν της. Ἐρχεται ὁ λύκος, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ διορθώσας τήν γλῶσσαν του κατώρθωσε νὰ προσποιηθῇ τήν φωνὴν τῆς ἄλεπούς, εἰσῆλθε καί ἔφαγε τήν πῶλον, ἡ δ' ἄλεπού τὸν ἐφόνευσεν ὕστερον διὰ δόλου<sup>3</sup>.

Τὸ παραμῦθιον εἶναι γνωστότατον εἰς εὐρωπαϊκοὺς καί ἄλλους λαοὺς. Τὰ πολυπληθῆ παράλληλα ἐσημειώθησαν ἐν ἑμαῦ ἐν Δελτ. Ιστ. ἑταιρ. 1883 Α', σ. 282 - 283, ὑπὸ G. Meyer ἐν *Beilage z. allgemeinen Zeitung*, 1884, ἀρ. 24. E. Gosquin *Contes populaires de Lorraine*, Par. 1886, ἀρ. 86. O. Dähnhardt *Natursagen*, Berlin 1912, τ. IV, σ. 277 - 278. A. P. Artt *Verzeichniss der Märchentypen*, ἀρ. 123. *Finnische Märchenvarianten*, σ. 12, ἀρ. 123, καί τελευταῖον πληρέστερα ὑπὸ J. Bolte u. G. Polivka (*Anmerkungen zu den Kinder -u. Hausmärchen der Brüder Grimm*, Lpz. 1913, τ. I, σ. 37 - 42). Προστεθεῖσθω εἰς ταῦτα καί παραλλαγή τοῦ Βερναίου Ἰούρα (Miécourt) ἐν *Schweizer. Archiv f. Volkskunde*, 1915, σ. 3 - 4.

Ἡ ἀπλουστάτη διατύπωσις εὐρίσκεται ἐν τῷ ὡς αἰσωπεῖω φερομένῳ μεσαιωνικῷ μύθῳ τοῦ Romulus. (Βλ. Dähnhardt καί Bolte-Polivka, σ. 41). Ἡ αἰξ νοθετεῖ τὸ ἐρίφιον νὰ προφυλάσσεται ἀπὸ τὸν λύκον καί τοῦτο παρά τήν προσποίητον φωνὴν τοῦ λύκου τὸν ἀναγνωρίζει καί δὲν τοῦ ἀνοίγει τήν θύραν. Τὴν διατύπωσιν δὲ ταύτην, παρουσιάζουσιν ὡς πρόσωπα τοῦ μύθου αἶγα μεθ' ἐνὸς ἢ πλειόνων ἐριφίων καί λύκον, πρέπει ἴσως νὰ δεχθῶμεν ὡς τὴν παλαιοτάτην γνωστὴν διασκευὴν, ἐξ ἧς ἀπορρέουσιν αἱ πλεῖσται τῶν εὐρωπαϊκῶν παραλλαγῶν τοῦ παραμυθίου. Διότι ἡ αἰξ τοῦ μύθου τούτου, δὲν ὑπῆρχε πιθανῶς ἐν τῷ ἀρχικῷ, ἀλλὰ προῆλθεν ἐκ διασκευῆς, ὑπαγορευθείσης ἐκ τῆς τάσεως ὅπως εὐλογοφανεστέρα καταστή ἡ διήγησις. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἀντὶ τῆς ἀλώπεκος ἀναφέρονται προβατίνα καί ἀρνία ἐν τσεχικῇ<sup>4</sup> καί ἐν

3. Hahn, τ. II, σ. 91-93, ἀρ. 85.

4. Bolte-Polivka, σ. 39.



ρωμουνικῇ<sup>5</sup> παραλλαγῇ, καὶ ἀντὶ τοῦ ἀρνίου ἢ τοῦ ἐριφίου ἀλεπουδάκι ἐν σερβικῇ<sup>6</sup>, συμφυρμὸν δὲ τοῦ ἀρχικοῦ μύθου πρὸς τὴν διασκευὴν ἐμφαίνουνσι οὐαλλικὴ καὶ τσεχικὴ παραλλαγή, ἐν ἧ δρῶντα πρόσωπα φέρονται ἀλώπηξ, ἐρίφιον καὶ λύκος<sup>7</sup>. Ἡ συνάφεια τοῦ μύθου πρὸς τὸ ἔπος τοῦ ἀλώπεκος ὑποδεικνύει, ὅτι ἡ ἀλώπηξ ὑπῆρχεν εἰς τὴν πρώτην διατύπωσιν τοῦ μύθου, ἀντικατεστάθη δ' ἐν ταῖς διασκευαῖς ὑπὸ ζῶων ἄλλων, τῶν ὁποίων εὐλογωτέρα ἐφαίνετο ἡ στοργὴ πρὸς ἀρνίον ἢ ἐρίφιον· ἀλλὰ πιστῶς ἐτηρήθη ὁ ἀρχικὸς τύπος εἰς τὰς ἑλληνικὰς παραλλαγάς.

Ἡ τάσις πρὸς πιθανολογίαν ἐντονωτέρα καταφαίνεται εἰς πολλὰς ἄλλας διασκευάς, ἐν αἷς τὴν προστατεύουσαν τὸ ἀρνίον ἢ τὰ ἐρίφια μητέρα των ἀντικατέστησε γυνή, ἢ καὶ πάντα τὰ ζῶα ταῦτα μήτηρ ἢ μάμη μετὰ τῶν τέκνων τῆς ἢ τῶν ἐγγόνων τῆς. Εἰς τινὰς δὲ μάλιστα ἡ τάσις αὕτη προβαίνει μέχρι ἐξαφανίσεως παντὸς τερατολογικοῦ στοιχείου, ἐξανθρωπίζουσα παντελῶς τὴν διήγησιν. Εἰς τὴν ἡμετέραν σωζοπολιτικὴν παραλλαγὴν τὴν ἀλώπεκα ἀντικαθιστᾷ γραῖα· ἀλλὰ τεκμήριον ὅτι κατέλαβεν αὕτη τὴν θέσιν τῆς ἀλώπεκος παρέμεινεν εἰς τὸ παραμύθιον ἡ προσαγόρευσις «κῦρ σύντεκνε», ὡς προσαγορεύει δηλ. συνήθως τὸν λύκον ἢ ἀλεποῦ εἰς τὰ ἑλληνικὰ παραμύθια. Καὶ εἰς παλαιούς ἐσθωνικοὺς μύθους ἡ ἄρκτος, ὁ λύκος καὶ ἡ ἀλώπηξ προσαγορεύουσιν ἀλλήλους κουμπάρους<sup>8</sup>. Εἰς ρωσικὴν παραλλαγὴν τὰ πρόσωπα τοῦ μύθου εἶναι μήτηρ, παιδίον, μάγισσα<sup>9</sup>. ὁμοίως εἰς ὀλλανδικὸν (Bolte-Polivka, σ. 38). Εἰς γερμανικά, μήτηρ, τέκνα τῆς καὶ ὁ Ruprecht (ἀντιστοιχῶν περίπῳ πρὸς τὸν Δράκον ἢ τὸν Ἀράπην τῶν ἡμετέρων παραδόσεων)<sup>10</sup>, ἡ λυκάνθρωπος<sup>11</sup>. Εἰς τσεχικόν, γυνή, δύο ἐρίφια, λύκος (Bolte-Polivka, σ. 30), ἡ μάμη, ἐγγονοί, λύκος (αὐτ.), ἡ ἄρκτος εἰς ἰουδαϊκὸν τῆς Βουκοβίνας (αὐτ.). Εἰς ὀλλανδικόν, μήτηρ, τὸ τέκνον τῆς καὶ λύκος (αὐτ., σ. 38). Ὅμοίως εἰς σερβοκροατικόν, ὅπου ἀνθ' ἐνὸς ἐπτά ἀναφέρονται τέκνα<sup>12</sup>.

Περὶ ἄλλων λεπτομερειῶν τοῦ παραμυθίου παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς.

Εἰς τὴν παραλλαγὴν τῆς Τραπεζοῦντος ἄρκτος τρώγει τὸ ἀρνίον, ἄρκτος δὲ ἀντικαθιστᾷ τὸν λύκον καὶ εἰς παραλλαγὰς τῆς Βουκοβίνας<sup>13</sup>.

Εἰς τὴν μεσσηνιακὴν παραλλαγὴν, τὸ ἀρνίον ἀναγνωρίζει τὸν ζητοῦντα

5. Săinenu, Basmele Române, σ. 548.

6. Wuk Karadschitsch, Volksmärchen der Serben, ἀρ. 50 (Bolte-Polivka, σ. 39).

7. Bolte-Polivka, σ. 38-39.

8. J. Grimm, Reinhart Fuchs, σ. CCXC.

9. Ralston, Contes populaires de la Russie, trad. Bereyre, 1874, σ. 163. Afanasjew παρὰ Gubernatis, Zoological Mythology, τ. I, σ. 408.

10. Τῆς Πομερανίας. Bolte-Polivka, σ. 37.

11. Τῆς Ἑσσης (αὐτ.).

12. Fr. S. Krauss, Sagen u. Märchen der Südslaven I, σ. 51.

13. Bolte-Polivka, σ. 38 (ἰουδαϊκὴ γερμανικὴ τῆς Βουκοβίνας καὶ γερμανικὴ τῆς Τρανσυλβανίας). Ἄλλαι παραλλαγῆ: Zeitschrift f. Mythologie u. Sittenkunde, τ. I, σ. 469-471. Săinenu, Basmele Române, σ. 948.



νά εισέλθῃ εἰς τὴν καλύβαν λύκον ἀπὸ τὸν χονδρὸν τόνον τῆς φωνῆς του, οὗτος δὲ διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ὁ δόλος προστρέχει εἰς τὸν γύφτον (χαλκέα) καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ τοῦ σπλαχνίσῃ<sup>14</sup> τὴν γλῶσσαν καὶ λεπτύνας διὰ τοῦ τρόπου τούτου τὴν φωνήν· ἐξαπατᾷ τὸ ἀρνίον. Ὅμοίως εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν ὁ λύκος ρυκανίζει διὰ τοῦ χαλκέως τὴν γλῶσσαν, ἀλλ' ἀδυνατεῖ νὰ προσποιηθῇ τὴν φωνήν τῆς ἀλεπούς· ὁ γύφτος τὸν συμβουλεύει νὰ θέσῃ τὴν γλῶσσαν εἰς μίαν μυρμηκοφωλεάν, διὰ νὰ τὴν φάγουν τὰ μυρμήκια ἀρκετὰ καὶ γίνῃ λεπτότερα, καὶ οὕτω κατορθώνει νὰ εισέλθῃ εἰς τὸν στάβλον (H a h n, ἀρ. 85). Εἰς ρωσικὰς παραλλαγὰς ἡ μάγισσα λεπτύνει ἐπίσης τὴν γλῶσσαν διὰ τοῦ σιδηρουργοῦ<sup>15</sup>. Εἰς σερβοκροατικὸν ὁ λύκος ξυρίζει τὴν γλῶσσαν διὰ τοῦ κουρέως, ὅπως λεπτυνθῇ ἡ φωνή<sup>16</sup>. Εἰς ἄλλην ρωσικὴν παραλλαγὴν ἡ μάγισσα κατασκευάζει εἰς τοῦ σιδηρουργοῦ φωνὴν λεπτότεραν, ὁμοίαν πρὸς τὴν τῆς μητρὸς τοῦ παιδίου<sup>17</sup>. Ἐν τῷ μύθῳ τοῦ Romulus ὁ λύκος μεταβάλλει τὴν φωνήν του διὰ νὰ τοῦ ἀνοίξῃ τὴν θύραν τὸ ἐρίφιον, τοῦτο δ' ὁμοῦς τοῦ ἀποκρίνεται ὅτι ἔχει μὲν τὴν φωνήν, ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν μορφήν τῆς μητρὸς του. Καὶ εἰς παλαιὸν γερμανικὸν ποίημα ὁ λύκος προσποιεῖται τὴν μητρικὴν φωνήν τῆς αἰγός<sup>18</sup>. Εἰς ρωσικὴν παραλλαγὴν ὁ λύκος μιμνῆται τὴν φωνήν τῆς μητρὸς<sup>19</sup>. Εἰς σερβικὴν τὸ πουλάρι δὲν ἀνοίξε τοῦ λύκου, διότι ἐννόησε τὴν φωνήν, καὶ τὸ εἶπε τὸ βράδυ τῆς ἀλεπούς· ἐκείνη τοῦ παρήγγειλε νὰ μὴ ἀνοίγῃ ὅταν ἀκούῃ χονδρὴν φωνήν, ἀλλ' ὁ λύκος τοῦ παραμόνευεν, ἅμα ἔφυγεν ἡ ἀλεπούς, ἐφώνησε τοῦ πουλαριοῦ μὲν ψιλὴ φωνή, ἐμπήκε καὶ τὸ φαγέ<sup>20</sup>. Εἰς παραμῦθιον τῶν Βοσνιακῶν ὁ λύκος μεταβάλλει εἰς λεπτότεραν τὴν φωνήν του διὰ νὰ ἐξαπατήσῃ λαγιδέα<sup>21</sup>. Καὶ εἰς ἕτερον τῶν Ζουλοῦ ἀνθρωποφάγος προσποιεῖται ἄλλην φωνήν διὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ εισέλθῃ εἰς τὴν κατοικίαν κόρης<sup>22</sup>.

Ἡ ἀλλόκοτος ἐπίνοια τῆς ρυκανίσεως τῆς γλώσσης πρὸς ἀπολέπτυνσιν τῆς φωνῆς, καὶ δὴ ὄχι ὑπὸ λεπτουργοῦ, τοῦ ὁποίου ἐργαλεῖον εἶναι ἡ ρυκάνη, ἀλλ' ὑπὸ σιδηρουργοῦ, ὑπεμφαίνει ὅτι πιθανῶς διάφορος ἦτο ἡ ἀρχικὴ διατύπωσις· εἰσῆγετο ἴσως εἰς αὐτὴν οὐχὶ κοινὸς τις λύκος, ἀλλὰ χαλκοῦς ἢ σιδηροῦς<sup>23</sup>, ὥς τὰ τέρατα τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, τὰ ἔχοντα ἢ ὅλον τὸ σῶμα ἢ

14. Σπλαχνίζω ἐν Μεσσηνίᾳ τὸ ἀλλαχοῦ πλανίζω κατὰ παρετυμολογίαν ἀπὸ τοῦ πλάνη (λατίν. plana), τοῦ ὄργανου τῶν λεπτουργῶν πρὸς λείανσιν ξύλων. (Ἑλλην. ρυκάνη, ρυκανίζω, μεσ. ἑλλην. ρουκάνη).

15. Ralston, ἐνθ' ἀν. Bolte-Polivka, σ. 42.

16. Fr. S. Krauss, ἐνθ' ἀν.

17. Gubernatis, Zoological Mythology I, σ. 408.

18. J. Grimm, Reinhart Fuchs, σ. 346, στ. 1507.

19. Gubernatis, αὐτ., σ. 407.

20. Wuk Karadschitsch, Volksmärchen der Serben, ἀρ. 50.

21. Zeitschrift f. vergleichende Literaturgeschichte v.σ., τ. 6, σ. 399—Dähnardt, σ. 277-278.

22. Bolte-Polivka, ἐνθ' ἀν.

23. Σιδερόλυκας φέρεται ὡς ὄνομα θηρίου (ἀγρίου ἀνθρώπου) ἐν ἑλληνικῷ παραμυθίῳ τῆς Θήρας (Παρνασσός, τ. Ζ', σ. 55). Ὁ δ' ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸν Σιδερόλυκαν δερβίσης ἐν ἡπειρωτικῷ παραμυθίῳ λέγεται σιδερένιος (H a h n, τ. I, σ. 81, ἀριθ. 4).



μέλη τινὰ χαλκά. Σημειωτέον ὅτι ἐν τῇ μεσσηνιακῇ παραλλαγῇ ἀναφέρεται καὶ σπλάχνισμα τοῦ ποδὸς τοῦ λύκου πρὸς λέπτυνσιν αὐτοῦ.

Ἡ διὰ τοῦ ποδὸς δοκιμασία εἶναι ἐν τῇ μεσσηνιακῇ παραλλαγῇ ἡ δευτέρα, τὴν ὁποίαν ζητεῖ τὸ ἀρνίον, διὰ νὰ βεβαιωθῇ ὅτι ἀληθῶς ἡ προστάτις του εἶναι ἡ κρούουσα τὴν θύραν. Ἐν τῇ τραπεζουντιακῇ μία μόνον δοκιμασία ἀναφέρεται· τὸ ἀρνίον ζητεῖ νὰ ἴδῃ τὴν οὐρὰν τοῦ κρούοντος, καὶ παρατηρήσαν ὅτι δὲν εἶναι ἄσπρη, ὥς ἡ τοῦ ἀλώπεκος, ἀρνεῖται ν' ἀνοίξῃ· ἀλλ' ἡ ἄρκτος μεταβαίνει εἰς μύλον καὶ ἀλευρώσασα τὸ πόδι τῆς τὸ δεικνύει εἰς τὸ ἀρνίον, ὅπερ πλανηθὲν ἐκ τοῦ χρώματος, τὴν εἰσάγει εἰς τὴν καλύβαν. Τοιαύτη δοκιμασία, δι' ὁμοίου τρόπου ὑπερνικηθεῖσα, ἀναφέρεται καὶ εἰς ξένας παραλλαγάς. Εἰς γερμανικὴν τοῦ Ἑσσεν, ὁ λυκάνθρωπος μεταβαίνει εἰς μύλον καὶ κυλίνεται εἰς τὸ ἀλεῦρι διὰ ν' ἀσπρίσῃ τὸ μαῦρον πόδι του (Bolte-Polínka, σ. 37). Εἰς γαλλικὰς ἐπίσης ὁ λύκος ἀλευρώνει τὸ πόδι του εἰς μύλον<sup>24</sup>, ἢ εἰς ἀρτοποιεῖον<sup>25</sup>, κατὰ τινὰς δ' ἄλλας παραλλαγὰς τὸ ἄλευρον σκορπίζεται εἰς τὸν δρόμον καὶ ἐκ τούτου ἀναγνωρίζεται<sup>26</sup>. Κατὰ τὴν σερβοκροατικὴν, ὁ λύκος δεικνύει τὸ πόδι του, ἀλλὰ τὰ παιδιά δὲν διακρίνουσι ὅτι διέφερον ἀπὸ τὴν χεῖρα τῆς μητρός των καὶ τὸν εἰσάγουσιν εἰς τὴν οἰκίαν<sup>27</sup>.

Καὶ ἡ πρόσκλησις τοῦ ἀρνίου ἢ τοῦ ἐριτίου ὅπως ἀνοίξῃ τὴν θύραν, ἦν πρόσκλησιν προσπαθεῖ νὰ μιμηθῇ ὁ ἐπιδορούμενος, γίνεται εἰς πολλὰς παραλλαγὰς κατὰ παραπλήσιον συνθηματικὸν τρόπον. Ἐν τῇ προκειμένῃ σωζοπολιτικῇ ἡ γράψα λέγει: «Ἀρνίσι βίται ἐλ' ἀνοίξῃ χλωρὴ βοσκήσα σ' ἔφερα» κτλ. Ἐν τῇ μεσσηνιακῇ: «Ἀνοίξε ποῦ ἴρῃ ἡ μάννα σου καὶ σοῦ φέρνει κρὺο κρὺο νεράκι καὶ δροσεροῦλι χορταράκι». Ἐν τῇ ἡπειρωτικῇ: «Πουλαρίτσα, πουλαρίτσα, ἀνοίξε τὴν πορτίτσα, σοῦ φέρνει κρὺο νερό καὶ δροσερό χορτάρι». Ἐν τῇ τραπεζουντιακῇ: «Ἀρνόπον ἀρνόπον ἐλα ἀνοίξον, ἔφερά σε κρὺον νερόν καὶ παρχαρί χορταρόπον». Τοιαύτας προσκλήσεις εὐρίσκομεν καὶ εἰς παραλλαγὰς ἄλλων λαῶν. Ἐκ παλαιᾶς γερμανικῆς παραλλαγῆς καὶ ἐκ γαλλικῆς καὶ καταλανικῆς παραθέτουσιν οἱ Bolte-Polínka I, σ. 41. Ἐν γερμανικῇ τῆς Φραγκοφούρτης: «Ich bring euch Weck unn Millich mit»<sup>28</sup>. Ἐν γαλλικῇ τοῦ Hainaut: «C' est votre mère qui vous apporte à manger»<sup>29</sup>. Ἐν βλαχικῇ τῆς Βουκοβίνας: «Jeđisorîi mameî puişorîi mameî! o! voî drăgălaşî băietî! mameî uşa descuietî! că mama ν' aduce frunzen bure, vescu în cornite, lăpte 'n tîte, pe spinare drobû de sara!»<sup>30</sup> Ἐν ρωσικῇ: «Ἡ μαννοῦλα σας εἶναι, φέρνει γάλα, μισὸ ποτηράκι γάλα, μισὸ κέρατο χλωρὸ τυρί, μισὸ κερατάκι καθαρὸ νεράκι».

24. Revue des traditions populaires, 1888, τ. 3, σ. 292· 1896, τ. 11, σ. 515-516· 1900, τ. 15, σ. 425. Schweiz. Archiv f. Volksk., 1915, σ. 4. Bolte-Polínka, σ. 42.

25. La Tradition, τ. 3, σ. 111. Ἐν γαλλικῇ τῆς Ὠβέρνης: «Par la voix de ma petite barbinette et de ma petite patte blanche ouvrez-moi!» (Revue des trad. pop., 1900, τ. 15, σ. 424).

26. Αὐτ. Revue des trad. popul., 1904, τ. 19, σ. 102-103.

27. Fr. S. Krauss, I, σ. 51.

28. Firmenich, Germaniens Völkerstimmen, 1846, τ. II, σ. 64.71.

29. La Tradition, τ. 3, σ. 111.

30. Săinenu, Basmele Române, σ. 948.



Ἐν βοτιακῇ: «Ἀνοῖξτε, ἀνοῖξτε, παιδιά μου, ἡ μάννα σας εἶναι· γλυκειὰ θροφή σᾶς ἔφερα· καὶ γάλα, καὶ χόρτο καὶ καναβόσπορο»<sup>31</sup>. Ἐν σερβικῇ: «Πουλαράκι μου, πουλαράκι, ἀνοιξέ μου τὴν πόρτα ποῦ σοῦ φέρνω πράσινο χορταράκι καὶ κρύο νεράκι»<sup>32</sup>.

Ἡ τιμωρία τοῦ λύκου ἐπέρχεται εἰς μὲν τὴν σωζοπολιτικὴν παραλλαγὴν διὰ φόνου αὐτοῦ, ἐμβληθέντος διὰ δόλου ἐντὸς σάκκου, εἰς τὰς μεσσηνιακὰς διὰ πνιγμοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ διὰ καύσεως εἰς ζέον ὕδωρ λέβητος, τεθέντος ὑπὸ τὴν ἔδραν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνύποπτος ὁ λύκος κάθηται. Πρβλ. καὶ τὴν ἐν ἡπειρωτικῇ παραμυθίῳ (παρὰ H a h n, τ. II, σ. 92 - 93, ἀρ. 85) ὁμοίαν τιμωρίαν τοῦ λύκου ὑπὸ τῆς ἀλεποῦς· προηγεῖται δὲ ταύτης καὶ ἄλλη, ἡ τοῦ ἀνηλεοῦς δαρμοῦ ὑπὸ τῆς οἰκογενείας τοῦ παπᾶ, τοῦ ὁποίου τὰ ἀλίπαστα κατεβρόχθισεν, ὀδηγηθεὶς ὑπὸ τῆς ἀλεποῦς. Εἰς τὴν ἑλληνικὴν τῆς Τύνιδος ὁμοίως διὰ τοῦ φόνου ὑπὸ τῆς ἀλεποῦς τοῦ λύκου, ἀφοῦ πρότερον ἐδάρη ὑπὸ τοῦ παπᾶ. Εἰς τὴν τραπεζουντίαν ὁ ἄρκτος φονεῦται ὑπὸ τῆς ἀλώπεκος διὰ ζέοντος ὕδατος. Διὰ τῆς πτώσεως εἰς τὸ βράζον ὕδωρ λέβητος τιμωρεῖται ἐπίσης ὁ λύκος καὶ εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν παραλλαγὴν. Παραπλήσιαι τιμωρίαι φέρονται καὶ εἰς παραμύθια ἄλλων λαῶν· εἰς γαλλικά διὰ πτώσεως εἰς λέβητα μὲ ζέον ὕδωρ<sup>33</sup>· εἰς βλαχικά διὰ πτώσεως εἰς βόθρον<sup>34</sup>· ὁμοίως καὶ εἰς ρωσικά<sup>35</sup>.

Ἡ εὐχὴ τῆς στειρίας ν' ἀποκτήσῃ παῖδιον· ἔστι καὶ ζῶον ἢ τέρας, ἀπαναλαμβανομένη καὶ εἰς τὸ Γ' σωζοπολιτικόν· ἀπαντᾷται εἰς πολλὰ παραμύθια, τὰ ὁποῖα ὑπήγαγεν ὁ H a h n (τ. I, σ. 47) εἰς ἴδιον τύπον (Thierkindformel). Βλ. καὶ Bolte-Polívka, τ. II, 1915, σ. 483.

Τὸ τέχνασμα ἐν τῇ σωζοπολιτικῇ παραλλαγῇ τοῦ νὰ θέσῃ ἡ γραῖα τὸν λύκον ἐντὸς σάκκου, ὅπως τὸν φονεύσῃ, ἀδυνατοῦντα ν' ἀμυνθῇ, ἀπαντᾷ καὶ ἐν ἡπειρωτικῇ παραμυθίῳ τῆς Ζίτσης (H a h n, ἀρ. 94), ἐν τῷ ὁποίῳ χωρικὸς μέλλων νὰ καταφαγῶθῃ ὑπὸ ἄρκτου σώζεται ὑπὸ τῆς ἀλεποῦς· διότι αὕτη κατορθώνει, ὅπως ἡ ἄρκτος πρὸς ἀποφυγὴν ἀνυπάρκτου κινδύνου παρακαλέσῃ τὸν χωρικὸν νὰ τὴν ἐμβάλῃ ἐντὸς σάκκου, τὸν ὁποῖον δένει ἐκεῖνος στερεῶς καὶ τὴν φονεῦει κτυπῶν μὲ τὸ ὄνιον<sup>36</sup>.

Ἡ ἐν ἀρχῇ τῆς μεσσηνιακῆς παραλλαγῆς ἀνταλλαγὴ ὑπὸ τῆς ἀλεποῦς τῆς πίττας πρὸς ἀρνάκι φέρεται καὶ ἐν σερβικῇ (W u k K a r a d s c h i t s c h, ἀρ. 50): Ἡ ἀλεποῦ πλάσσει ἀπὸ χῶμα πίτταν, τὴν ὁποίαν ἐπαλείφει μὲ μέλι καὶ ἀπατήσασα ἀλογοβοσκούς τὴν ἀνταλλάσσει μὲ ἓν πουλᾶρι, τὸ ὁποῖον φέρει εἰς τὸ σπίτι τῆς καὶ τὸ περιποιεῖται ὡς τέκνον τῆς.

31. Dähnardt IV, σ. 277.

32. Wuk Karadschitsch, ἀρ. 50.

33. Bolte-Polívka I, σ. 38-40.

34. Săinenu, σ. 946-947.

35. Bolte-Polívka, σ. 39. Gubernatis, Zoological Mythology I, σ. 406-407.

36. Ἐν ὁμοίῳ παραμυθίῳ ἐσθωνικῇ (παρὰ Grimm, Reinhart Fuchs, σ. CCLXXXV κέ) περὶ φόνου ἄρκτου ὑπὸ χωρικοῦ διὰ δολοπλοκίας τῆς ἀλώπεκος δὲν ἀναφέρεται σάκκος. Πρβλ. καὶ Aarne, Verzeichniss der Märchentypen, ἀρ. 154.



Ἄξιον προσοχῆς εἶναι ἐπεισόδιον, παρεμβεβλημένον εἰς μόνην τὴν τραπεζουντίαν παραλλαγὴν. Ἡ ἀλώπηξ ἀφοῦ διὰ θερμοῦ ὕδατος ἐφόνευσε τὸν ἄρκτον, ἐτεμάχισεν αὐτὸν καὶ τὸν ἔψησεν· παρέθεσε δὲ εἰς δεῖπνον τὰ ὀπτηθέντα τεμάχια εἰς ἄλλον ἄρκτον, ἀδελφὸν τοῦ φονευθέντος. Τὸ θηρίον ἔφαγεν ἀνύποπτον, ὅτε δ' ὕστερον ἡ ἀλώπηξ τοῦ ἀπεκάλυψε τὸ πρᾶγμα, ὥρμησε νὰ τὴν φάγῃ, ἀλλ' ἐκείνη ἐχώθη εἰς τρύπιον κολοκύθι, τὸ ὁποῖον κατέπιεν ὁ ἄρκτος. Ἐπειδὴ δ' ἡ ἀλώπηξ ζῶσα ἐντὸς τῆς κοιλίας του ἐξηκολούθει νὰ τὸν ἐνοχλῇ, ἐζήτησε τὴν συμβουλὴν ἐνὸς γέροντος, πῶς ν' ἀπαλλαγῇ αὐτῆς. Οὗτος συνεβούλευσε ν' ἀναρριχηθῇ εἰς τὴν κορυφὴν δένδρου, οὗ κάτωθεν ἦσαν ἐστημένοι ὀξεῖς πάσσαλοι, καὶ νὰ πηδήσῃ ἐκεῖθεν. Καταπεσὼν ὁ ἄρκτος ἐψόφησεν, ἐκ δὲ τῆς σχισθείσης ὑπὸ τῶν πασσάλων κοιλίας του ἐξῆλθεν ἀβλαβὴς ἡ ἀλώπηξ. Ἡ ἐξαγωγή ζώντων ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ φονευθέντος θηρίου ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἔφαγεν, ἀπαντᾷ καὶ εἰς παραλλαγὰς γερμανικὰς τοῦ παραμυθίου τούτου καὶ εἰς ἄλλα παραμύθια διαφόρων ἐθνῶν (Bolte-Polivka I, σ. 37. 38. 40. 234).

Ὁ δὲ Bolte εὐστόχως μνημονεύει ἀρχαίαν δοξασίαν, συναγομένην ἐκ στίχου τοῦ Ὁρατίου (Ars poet. 340): *Neu praeisae Lamiae vinum puerum extrahat alno*. Ζῶντες ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ κατυπύοντος αὐτοὺς θηρίου ἐξῆλθον κατὰ τοὺς ἀρχαίους μύθους καὶ ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Περσεὺς καὶ ὁ Ἰάσων<sup>37</sup>.

Β. Ὁ ἄτεκνος. Τὸ παραμύθιον ἀποτελεῖται ἐξ ἀθροίσματος ἐπεισodίων καὶ θεμάτων, ἐπαναλαμβανομένων μὲν καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα παραμύθια, ἀλλ' ὄχι κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν, οὔτε μὲ τὸν αὐτὸν συνειρμόν. Τὸ κύριον θέμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου βασίζεται τὸ παραμύθιον εἶναι ἡ ὑπόσχεσις παραδόσεως τέκνου ἀκλήρων γονέων ἐντὸς τεταγμένου χρόνου εἰς τὸν προκαλέσαντα τὴν τεκνοποίησιν διὰ μαγικοῦ τρόπου ἢ διὰ μόνης τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Εἰς ἑλληνικὰ παραμύθια ἔχομεν πολλὰ παραδείγματα τούτου: ὑπόσχεσιν παραδόσεως εἰς τὸν ἥλιον<sup>38</sup> ἢ τὸν θεόν<sup>39</sup>, συγχεομένους ἢ ταυτιζομένους πολλάκις, ἐνίοτε δ' ἐμφανιζομένους ὑπὸ τὴν μορφήν καλογήρου<sup>40</sup>. Εἰς τὴν Μάνναν τῆς θάλασσης (προσωποποιίαν τῆς θαλάσσης)<sup>41</sup> ἢ τὴν Νίκιναν (θαλασσίαν δαίμονα)<sup>42</sup> ἢ εἰς μυρσίνας<sup>43</sup>. Ἀντίστοιχοι τούτων εἶναι αἱ ὑποσχέσεις παραδόσεως εἰς τὸν διά-

37. Περί τῶν μύθων τούτων καὶ ἄλλων ὁμοίων ξένων λαῶν καὶ νεοελληνικῶν βλ. Πολίτου, Παραδόσεις, σ. 976 κέ.

38. Τινὰ ἡπειρωτικά (Hahn, ἀρ. 41 καὶ παραλλαγὴ. ΚΠ. Σύλλογος ΙΔ' 258). Ζακύνθιον (B. Schmidt, Gr. Märchen, ἀρ. 14, σ. 104). Κεφαλληνιακόν ((Πήλικα, Ἑπτανησιακόν ἡμερόλογιον, 1913, σ. 361). Θηραϊκόν (Παρνασσός Ε' 442). Κρητικόν (αὐτ. Ζ' 712).

39. Θρακικόν (Θρακικὴ ἐπετηρίς, 1897, σ. 224-245). Ἡλειακόν (Ἑβδομάς, 1887, ἀρ. 2, σ. 5, λογοτεχνικὴ διασκευὴ Α. Καρκαβίτσα). Σαμιακόν (Σταματιάδου, Σαμιακά, τ. Ε', σ. 557, μόνον καλόγηρος παρουσιάζεται).

40. Βλ. τὸ ἀνωτέρω σαμιακόν. Schmidt, ἀρ. 14.

41. Ναξιακόν (Νεοελλ. ἀνάλ. Β' 122=L. Garnett, Greek Folk-Poesy II 208).

42. Ἑλληνικόν Καλαβρίας (La Calabria XII, σ. 10 κέ).

43. Λεσβιακόν (Ἀναγνώστου, Λεσβιακά, σ. 191, ἀρ. 4).



βολον<sup>44</sup>, ἐμφανιζόμενον ἐνίοτε ὑπὸ τὴν μορφήν ἱερέως<sup>45</sup>, εἰς δράκον<sup>46</sup>, εἰς σιδερόλукαν<sup>47</sup>, εἰς λυκάνθρωπον<sup>48</sup> ἢ εἰς δερβίσην<sup>49</sup>. Ἡ ὑπόσχεσις παραδόσεως τοῦ τέκνου ἀντικαθίσταται εἰς τινὰς παραλλαγὰς δι' ὑποσχέσεως (τάξιμο) περὶ ἰδρύσεως κοινωφελοῦς ἔργου<sup>50</sup>. Εἰς τινὰς δ' ἄλλας παραλλαγὰς ἡ ὑπόσχεσις τῆς παραδόσεως τοῦ τέκνου παρίσταται ὡς ἀποσπασθεῖσα διὰ δόλου· ὁ ἀποδημῶν πατήρ, εὑρεθεὶς ἐν κινδύνῳ, ἀποδέχεται τὴν πρότασιν τοῦ ἐπαγγελλομένου νὰ σώσῃ αὐτόν, ὅπως τῷ παραδώσῃ κτῆμά τι ἐκ τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ του, τοῦ ὁποίου ἀγνοεῖ τὴν ὑπαρξιν· εἶναι δὲ τοῦτο τέκνον, γεννηθὲν κατὰ τὴν ἀπουσίαν του<sup>51</sup>.

Τὸ αὐτὸ θέμα ἀπαντᾷ καὶ εἰς παραμύθια ἄλλων λαῶν, προπάντων εὐρωπαϊκῶν. Πολλὰ παράλληλα ἀνέγραψαν οἱ R. K ö h l e r (Klein Schriften, τ. I, σ. 310.330.388 καὶ ἐν Orient u. Occident, τ. II, σ. 115-120) καὶ Bolte-P o l i n k a (Anmerkungen zu den Kinder u. Hausmärchen der Brüder Grimm, τ. I, 1913, σ. 98· τ. II, 1915, σ. 329 κέ).

Αἱ παλαιότεραι τῶν παραλλαγῶν τοῦ μύθου τούτου φαίνεται ὅτι εἶναι αἱ μνημονεύουσαι παράδοσιν τοῦ γεννηθέντος παιδίου εἰς τὸν Ἥλιον ἢ τὸν θεόν· διότι προῆλθεν ἴσως ὁ μῦθος ἐκ τῶν ἀρχαίων μυθολογημάτων ἢ θρησκευτικῶν νομίμων τῆς θυσίας παίδων εἰς τὸν θεόν. Παραλλαγή τις τοῦ μύθου περὶ τῆς θυσίας τῆς Ἰφιγενείας ἀναφέρει τὰς εὐχὰς τοῦ Ἀγαμέμνονος νὰ θύσῃ εἰς τὴν Ἄρτεμιν τὸ κάλλιστον τῶν κτημάτων τὰ ὅποια ἐντὸς τοῦ ἔτους ἤθελεν ἀποκτήσῃ ἐν τῷ οἴκῳ του, τοῦτο δ' ἦτο ἡ γεννηθεῖσα αὐτῷ θυγάτηρ Ἰφιγένεια<sup>52</sup>. Παρεμφερὲς δὲ εἶναι καὶ ἡ διήγησις τῆς Γενέσεως περὶ τοῦ Ἰσαάκ, ὃν κατ' ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ ἐγέννησεν ἡ μέχρι βαθέος γήρατος στεῖρα Σάρα, καὶ ὃν ἐκτελῶν προστάτην τοῦ θεοῦ ἔδειξε προθυμίαν νὰ θυσιάσῃ μετὰ παρέλευσιν χρόνου τινὸς ὁ πατήρ Ἀβραάμ<sup>53</sup>. Ἀλλὰ σχεδὸν

44. Εὐβοϊκὸν Ἀγίας Ἀννης (H a h n, ἀρ. 54). Συριανὸν (αὐτ., ἀρ. 68). Ἡπειρωτικὸν Ζίτσας (αὐτ., ἀρ. 5, παραλλαγή 2, τ. II, σ. 193). Ἑλληνικὰ Καλαβρίας (La Calabria, τ. VII, σ. 9-10, τ. XIII, σ. 36-39).

45. H a h n II, σ. 193.

46. Αὐτ., ἀρ. 5. Εὐβοϊκὸν Ἀγίας Ἀννης (αὐτ., ἀρ. 6, παραλλ. 2, τ. II, σ. 197).

47. Θηρατικὸν (Παρνασσός Ζ', σ. 551).

48. H a h n, ἀρ. 4, παραλλαγή 2, τ. II, σ. 193 (ἡπειρωτικὸν Κάτω Σουδενῶν).

49. Ἡπειρωτικὸν Ζαγορίου (αὐτ., ἀρ. 4). Ὑπόσχεσις παραδόσεως εἰς δερβίσην καὶ ἐν ἀρμενικῷ (Zeitschrift des Vereins f. Volkskunde, 1910, σ. 76).

50. Ἀθηναϊκὸν (Δελτίον ἱστορ. ἑταιρ. Α' 158 = Garnett, Greek Folk Poesy II 14). Συμαϊκὸν (Ζωγράφ. ἀγών Α' 224).

51. H a h n, ἀρ. 5. Παράλληλα ἄλλων ἐθνῶν R o n a S k l a r e k, Ungarische Volksmärchen, 1909, σ. 293.

52. Εὐριπίδ., Ἰφίγ. Ταυρ. 20 (=Cicero., De offic. 3.25 95): «ὅ,τι γὰρ ἐνιαυτὸς τέκοι κάλλιστον, ἠδὲω φωσφόρῳ θύσειν θεᾷ | παῖδ' οὖν ἐν οἴκοις σὺ Κλυταιμνήστρα δάμαρ | τίκτει, | ἦν χρή σε θύσαι». Πρβλ. τὴν διατύπωσιν τῶν παραμυθίων περὶ ὑποσχέσεως πατρὸς ἀγνοοῦντος τὴν γέννησιν τέκνου ἐν τῷ οἴκῳ του.

53. Πρβλ. F. N o r k, Biblische Mythologie, τ. I, σ. 319 κέ. J. B e r g e l, Mythologie der alten Hebräer I, σ. 71 κέ.



συντετελεσμένην καὶ ἀρτίαν τὴν ἐν τοῖς νεωτέροις παραμυθίοις διασκευὴν εὐρίσκομεν ἤδη ἐν τῇ Ἰνδικῇ *Aitareya Brâhmaṇa* (μέρ. 33, VII, 13 κέ)<sup>54</sup>: Ὁ πολεμιστὴς *Haricandra* ἅπαις ὧν εὐχεται εἰς τὸν βασιλέα *Vaṇa* (τὸν οὐρανόν) νὰ τῷ δώσῃ υἱόν, τὸν ὁποῖον ὑπόσχεται νὰ θύσῃ ἀμέσως. Ὁ *Baruṇia* δέχεται τὴν αἴτησιν, γεννηθέντος δ' ὁμοῦ τοῦ υἱοῦ ὁ πατὴρ μυρίας ἐφευρίσκει προφάσεις πρὸς ἀναβολὴν τῆς ἐκτελέσεως τῶν ὑπεσχημένων· τέλος ἀνδρωθεὶς ὁ υἱὸς φεύγει εἰς τὰ δάση, ἐκεῖ δὲ πλανώμενος ἐπὶ ἕξ ἔτη ἀγοράζει ἀντὶ ἑκατὸν ἀγελάδων τὸν *Ḥanahṣera*, υἱὸν βραχμᾶνος, τὸν ὁποῖον προσφέρει θυσίαν εἰς τὸν *Vaṇa*. Οἱ θεοὶ δ' ὁμοῦ, καμθέντες ἐκ τῶν δεήσεων τοῦ *Ḥanahṣera*, τὸν ἀπολυτρώνουσιν. Περὶ τῆς ἀρχαιότητος τοῦ μύθου τούτου καὶ τῆς διαδόσεως αὐτοῦ ἐν τῇ Ἰνδικῇ διαλαμβάνει ἐκτενῶς ὁ *Roth* (ἐν *Indische Studien*, τ. II, σ. 112-123).

Αἱ δὲ παραλλαγαί, αἱ ἀντὶ τοῦ ἡλίου ἢ τοῦ θεοῦ ἢ ἄλλου θεοῦ ὄντος, μνημονεύουσαι παράδοσιν τοῦ παιδίου εἰς τὸν διάβολον ἢ εἰς δαίμονας κακοβούλους καὶ ἀνθρωπολέθρους, εἶναι ὑστερώτεραι· ἢ ἀντικατάστασις τοῦ θεοῦ διὰ τοῦ διαβόλου ἐλέγχει τὴν ἐπήρειαν τῶν χριστιανικῶν δοξασιῶν περὶ ἐκουσίας, κατὰ συμφωνίαν συνήθως ἐγγράφων, παραδόσεως τῆς ἰδίας ψυχῆς εἰς τὸν διάβολον, ὑποχρεούμενον ἀντὶ τοῦ τιμήματος τούτου νὰ ἐκτελέσῃ ρητὰς ἐπιθυμίας τοῦ μετ' αὐτοῦ συμβληθέντος ἀνθρώπου. Αἱ δοξασίαι αὗται, ἀναφανεῖσαι τὸ πρῶτον κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα, διεδόθησαν καὶ ἐπεκράτησαν ἐν τοῖς ἑφεξῆς, καὶ ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος τοῦλάχιστον παρίχον τὸ ἐνδόξιμον εἰς τὴν γένεσιν ποικίλων καὶ πολυπληθῶν μυθοπλαστιῶν<sup>55</sup>. τούτων τινὲς μὲν ὡς ψυχωφελεῖς θρησκευτικαὶ διηγήσεις, ἄλλαι δ' ὡς τοπικαὶ παραδόσεις φέρονται μέχρι τοῦδε εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Ὅθεν οὐδόλως ἄπορον εἶναι ὅτι αἱ ἐκ τῶν ἐν λόγῳ δοξασιῶν ἀπορρεῦσασαι μυθοπλαστίαι συνετέλεσαν εἰς ὁμολογον πρὸς τὰς δοξασίας ἐκείνας διασκευὴν πολλῶν παρεμφεροῦς ὑποθέσεως παραμυθίων.

Κατὰ τὴν σωζοπολιτικὴν παραλλαγὴν, ὁ Ἀράπης ἀναρπάζει τὸν παραδοθέντα εἰς αὐτόν, ἀλλὰ κατορθώσαντα ἐπὶ τινα χρόνον νὰ διαφύγῃ τὴν δίωξιν, ἐγείρας καταιγίδα: *γένκε ἓνα κακό, ἓνας ἀνεμοστρόφιλος, κατέβκε ὁ Ἀράπης, πῆρε τὸ γαμπρό*<sup>56</sup>. Ἐν σαμιακῇ ἀναρπάζεται ὑπὸ τοῦ δαίμονος, μεταμορφωθέντος εἰς ἀετόν<sup>57</sup>. Ἐν συριανῇ γίνεται μεγάλη κακοκαιρία μὲ ἀστραπὰς καὶ βροντάς, σκοτεινιάζει ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ δαίμονας ἀπάγει τὸν παραδοθέντα εἰς αὐτόν<sup>58</sup>.

54. Παρὰ *Weber* ἐν *Indische Studien*, τ. I, σ. 458 κέ.

55. Βλ. πρὸς τοῖς ἄλλοις *Aem. Sommer*, *De Theophili cum diabolo foedere*, Berol. 1844. *Grimm*, *Deutsche mythologie*, 4<sup>te</sup> Aufl., σ. 450. *Gust. Roskoff*, *Geschichte des Teufels*, Lpz. 1869, τ. I, σ. 284 κέ. *N. Γ. Πολίτου*, *Νεοελληνικὴ μυθολογία*, σ. 448 κέ.

56. Παραδόσεις περὶ ἀρπαγῆς ἀνθρώπων ὑπὸ τῶν ἐν ἀνεμοστροβίλῳ δαιμόνων βλ. εἰς τὰς ἐμὰς Παραδόσεις, ἀρ. 268-272 καὶ τὰς σημειώσεις, σ. 856.

57. *Σταματιάδου*, *Σαμιακά*, τ. Ε', σ. 558. Ἡ ἀρπαγὴ ὑπὸ ἀετοῦ εἶναι κοινὸν θέμα εἰς μύθους καὶ παραμύθια. (Πρβλ. τὸν μῦθον τῆς ἀρπαγῆς τοῦ *Γανυμήδους*).

58. *Hahn*, τ. II, σ. 34, ἀρ. 68.



Ὁ σχετλιασμός, ὁ προκαλῶν ἀπροσδοκῆτως τὴν ἐμφάνισιν δαίμονος, διότι συμπίπτει νὰ εἶναι αὐτὸ τὸ ὄνομα τούτου, εἶναι κοινὸν ἐπεισόδιον πολλῶν παραμυθίων διαφόρους ἐχόντων ὑποθέσεις. Εἰς τὸ σωζοπολιτικόν, ὁ Ἀράπης, ὁ ἐπιφανεῖς πρὸ τοῦ στενάξαντος ἀτέκνου ὀνομάζεται Ὡχ! Εἰς κρητικὸν καὶ εἰς εὐβοϊκὸν τῆς Ἀγίας Ἀννης καλεῖται Ἀχ!<sup>59</sup> Εἰς μήλιον Ἀχ ὠιμέ κι ἀλίμο-  
νο!<sup>60</sup> Εἰς ἓν δ' ἀθηναϊκὸν κατάδηλος φαίνεται ἡ προσπάθεια ὅπως κατασταθῇ εὐλογοφανέστερον τὸ πρᾶγμα διὰ λογοπαιγνίου· ὁ Ἀράπης ἔχει τὸ τουρκικὸν ὄνομα Ἀλῆς, ἐκλαμβάνει δ' ὥς πρόσκλησιν αὐτοῦ τὴν φωνὴν Ἀχ ἀλί!<sup>61</sup> Εἰς τινα ἰταλικά παραμύθια ὁμοίως ἀπαντᾷ καὶ τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο· ὁ ἐπιφαινόμενος ὀνομάζεται Ὡιμέ (Ohimè) ἢ O daj<sup>62</sup>.

Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο βασίζεται ἐπὶ τῆς παγκοίνου δοξασίας, ἥτις μεγίστην ἀποδίδει σπουδαιότητα εἰς τὰ ὀνόματα τῶν ζώων καὶ τῶν πραγμάτων. Ὅχι μόνον οἱ κατὰ φύσιν λαοὶ ὑπολαμβάνουσιν ὅτι μαγικὴ δύναμις ἔγκειται εἰς τὸ ὄνομα καὶ συνταυτίζουσι τοῦτο καθ' ὁλοκληρίαν μετὰ τοῦ φέροντος<sup>63</sup>, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον καὶ εἰς τοὺς πρώτους Χριστιανούς παραπλήσια δοξασίαι ἐπεκράτουν<sup>64</sup>, ἀπηχήσεις δὲ πάμπολλαι αὐτῶν ἀνευρίσκονται εἰς προλήψεις, δεισιδαιμονίας καὶ ἔθιμα τῶν σημερινῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν<sup>65</sup>. Τὸ ὄνομα δὲν θεωρεῖται ὡς κενὸς τις ἦχος ἢ ἀπλοὺν χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα τοῦ φέροντος, χρησιμεῦον μόνον πρὸς διακρίσιν αὐτοῦ ἀπὸ ἄλλων, ἀλλ' ὡς ἀποτελοῦν αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τοῦ ὀνομαζομένου, ἀχώριστον καὶ ἀναπόσπαστον ἀπὸ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ. Ἐνεκὶ τούτου εἶναι στοιχεῖον οὐσιωδέστατον μαγικῶν ἐνεργειῶν· ἡ γνῶσις τοῦ ὀνόματος καθιστᾷ ὑποχείριον τὸν φέροντα αὐτὸν εἰς τὸν γινώσκοντα, καὶ ὁ μάγος δύναται νὰ ἐκβιάσῃ θεοὺς καὶ δαίμονας, διὰ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ ὀνόματος αὐτῶν, νὰ ἐκτελέσωσι τὰς θελή-

59. Αὐτ., ἀρ. 73.110.

60. Νεοελλ. ἀνάλ. Α', σ. 7, ἀρ. 1 (=Legrand, Contes populaires grecs, σ. 1. Garnett, Greek Folk Poesy, τ. II, σ. 277).

61. Δελτ. ἱστορ. ἐταιρ. Α', σ. 321,9 (=Garnett II 143).

62. Gonzenbach, Sicilianische Märchen, ἀρ. 23, τ. I, σ. 140· 15, τ. I, σ. 93. Ohimè εἰς τὸ σικελικὸν παραμύθιον, O daj εἰς τοσκανικόν, τὸ ὅποιον ἀναφέρει ὁ R. Köhler, ὁ ὑπομνηματιστὴς τῶν σικελικῶν παραμυθίων τῆς L. Gonzenbach (βλ. Zeitschrift des Vereins f. Volkskunde, 1896, τ. VI, σ. 68). Ὁ Köhler (αὐτ.) μνημονεύει καὶ ὁμοιον ἀραβικὸν παραμύθιον, ἐν ᾧ τὸ ὄνομα τοῦ ἐπιφανέντος εἶναι Ohai. Ἄλλα παράλληλα παρὰ Cosquin ἐν Rev. d. trad. pop., 1912, τ. 27, σ. 393-400.

63. H. Visscher, Religion u. soziales Leben bei den Naturvölkern, Bonn 1911, τ. I, σ. 154 κέ.

64. Albr. Dieterich, Eine Mithrasliturgie, 2<sup>te</sup> Aufl, Lpz. 1910, σ. 110 κέ. (Πρβλ. καὶ τὴν ὑπὸ τούτου μνημονευομένην πραγματείαν τοῦ Giesebrecht, Die alttestamentliche Schätzung des Gottesnamens und ihre religionsgeschichtliche Grundlage, Königsberg 1901).

65. βλ. Kristoffer Nyrop, Navnets Magt; en folkepsychologisk Studie ἐν Κοπενάγῃ 1887, περιλαμβανομένη εἰς τὰς Ἑλάσσονας διατριβάς (Mindre Afhandlinger) τοῦ Nyrop. (Τὸ περιεχόμενον τῆς μελέτης ταύτης γινώσκω ἐκ τῆς ἀναλύσεως ὑπὸ Maurer ἐν Zeitschrift d. Ver. f. Volkskunde, 1891, τ. I, σ. 109 κέ). W. Schmidt, Die Bedeutung des Namens im Kult u. Aberglauben, Darmstadt 1912.



σεις του<sup>66</sup>. Ἀλλά καὶ ματαιώνει τὴν ὀλεθρίαν δύναμιν τῶν πονηρῶν δυνάμεων διὰ τῆς γνώσεως τοῦ ὀνόματος αὐτῶν. Οὕτως εἰς ἑλληνικὸν παραμῦθιον, νέα γυνὴ σώζεται, μαθοῦσα τυχαίως τὸ ὄνομα τοῦ ἀπειλοῦντος νὰ φάγῃ αὐτὴν δαίμονος<sup>67</sup>. Συναφεστάτη πρὸς τὴν δοξασίαν περὶ ὑποταγῆς τοῦ δαίμονος εἰς τὸν γινώσκοντα τὸ ὄνομά του εἶναι ἡ δοξασία, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἐξαναγκάσῃ ἀνωτέρας δυνάμεις, νὰ ἐπιφανῶσιν ἐνώπιον αὐτοῦ διὰ τῆς γνώσεως τοῦ ἀληθοῦς ὀνόματος αὐτῶν<sup>68</sup>. Ἐκ τῆς δοξασίας ταύτης ἐξηγουῦνται νόμιμα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς θρησκείας, οἷα ἡ πρόσκλησις ἡρώων εἰς θυσίας διὰ τριπλῆς ἐκφωνήσεως τοῦ ὀνόματος αὐτῶν<sup>69</sup> καὶ ἡ ἐπαναγωγή τῶν ψυχῶν τῶν ἐν τῇ ξένῃ ἀπολομένων οἰκείων ὁμοίως δι' ἐκφωνήσεως τοῦ ὀνόματος<sup>70</sup>. Ὑστερώτερον στάδιον ἀναπτύξεως τῆς δοξασίας ταύτης, μετὰ τὴν ἐπικράτησιν καὶ τὴν ἐμπέδωσιν αὐτῆς, εἶναι ἡ πίστις περὶ ἐπιφανείας πονηρῶν πνευμάτων ἢ καὶ θηρίων ἅμα τῇ ἐκφωνήσει τοῦ ὀνόματος αὐτῶν, ἀσχέτως πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ καλοῦντος, ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μάλιστα παρὰ τὴν θέλησιν αὐτοῦ, ἐπακολουθοῦσης ἀπροσδοκίτου ἐπιφανείας δαίμονος τὴν ἀνεπίγνωστον ἀπαγγελίαν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. Εἰς τὸ στάδιον τοῦτο τάσσεται τὸ ἐπεισόδιον τοῦ προκειμένου παραμυθίου. Ὁ ἀπολοφυρόμενος τὴν μοῖραν του ὁδοιπόρος δὲν φαντάζεται ὅτι οἱ σχετλιασμοὶ του εἶναι τὸ ὄνομα δαίμονος, ὅστις ἐμφανίζεται εἰς τὸ ἄκουσμα αὐτοῦ. Ἐπίσης ἡ αὐτὴ πίστις ὑπόκειται ὡς αἰτιολογία ἀρχαίων καὶ νεωτέρων παροιμιῶν· ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ «Εἰ καὶ λύκου ἐμνήσθης»<sup>71</sup>, λεγόμενη ἐπὶ τῶν παρὰ προσδοκίαν ἐμφανιζομένων καθ' ἣν στιγμὴν γίνεται λόγος περὶ αὐτῶν, προϋποθέτει ὡς γενικῶς παραδεδεγμένην παρατήρησιν, ὅτι ἐπιφαίνεται λύκος εὐθὺς ὡς ἤθελε τις ἐκστομίσει τὴν λέξιν. Ὁμοίως καὶ ἡ ρωμαϊκὴ *Lupus in fabula*<sup>72</sup>. Νεοελληνικαὶ φέρονται αἱ ἐξῆς: *Τὸ λύκο ἀναβάσεις*; (=ἀναφέρεις) *τῇ νοῦρά του θὰ ὀῆς*<sup>73</sup>, *Μὲ τῇ φωνῇ κι ὁ γάδαρος ἦ ἐπὶ τὸ εὐφημότερον κι ὁ Λάζαρος*<sup>74</sup>, *Ἀνιόρεψε τὸ γάαρο νὰ ἦς ταῦτιά του*<sup>75</sup>,

66. Abt, Die Apologie des Apuleius, σ. 119 κέ. W. Schmidt, σ. 33-43.

67. Μεσσηνιακὸν παραμῦθιον, τοῦ ὁποίου περίληψιν ἐδημοσίευσεν ἐν Νεοελλ. μυθολογ., Ἀθῆναι 1871, σ. 78-79. Τὸ παραμῦθιον τοῦτο εἶναι κοινότατον εἰς τοὺς εὐρωπαϊκοὺς προπάντων λαοὺς, πολυπληθεῖς δὲ παραλλαγὰς αὐτοῦ (πλὴν τῆς ἑλληνικῆς τὴν ὁποίαν ἀγνοοῦσιν) ἀναγράφουσιν οἱ ἐξῆς: Edw. Clodd, The philosophy of Rumpelstiltskin ἐν Folk-lore Journal, 1889, τ. VII, σ. 135.161. Edw. Clodd, Tom Tit Tot, an Essay on savage philosophy in folktale, London 1898. G. Polívka, Tom Tit Tot ἐν Zeitschr. d. Ver. f. Volksk., 1900, τ. X, σ. 254-272. 325. 382-396. 438-439. Bolte-Polívka, Anmerkungen, 1913, τ. I, σ. 490-498.

68. Kroll, ἐν Archiv f. Religionswissenschaft, τ. VIII, ἐπιμέτρου, σ. 52.

69. Rohde, Psyche, 4ης ἐκδ., τ. I, σ. 174· τ. II, σ. 346.

70. Αὐτ., τ. I, σ. 65 κέ.

71. Διογενίαν. 364. Ἀποστολῆς 550. Σουίδ. λ. εἰ καὶ λ.

72. Otto, Sprichwörter der Römer, ἀρ. 988.

73. Πολίτου, Παροιμίαι (ἀνέκδ. μέρος), λ. λύκος 84.

74. Π.Π., λ. φωνὴ 8.9.

75. Καρπάθου. Π.Π., τ. Γ', σ. 325, λ. γάδαρος 4<sup>α</sup>.



Πὲς ὄνομα νὰ δῆς γάδαρο<sup>76</sup>, Σύρι τν ἀφλουγή τ, νὰ δῆς τσι τοῦ κουρμί τ<sup>77</sup>, Σύρε ὄνομα νὰ ἰδῆς κορμί<sup>78</sup>. Πολυπληθεῖς δ' εἶναι αἱ ἀντίστοιχοι παροιμῖαι ἄλλων λαῶν, ὧν τὰς κυριωτάτας μνημονεύομεν ἀλλαχοῦ<sup>79</sup>. Καὶ εἶναι μὲν βέβαιον ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν παρενειρόντων εἰς τὸν λόγον τοιαύτας παροιμίας κατὰ νοῦν ἔχουσι μόνην τὴν τροπικὴν σημασίαν αὐτῶν, καὶ οὐδ' ἡ ἐλαχίστη ὑπόνοια ἐγείρεται ἐν αὐτοῖς περὶ ἐγκρυπτομένης ἐν τῇ παροιμίᾳ ἀρχαϊκωτάτης θρησκευτικῆς δοξασίας. Ἄλλ' ἐξ ἄλλου ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως, ὅτι ἂν τίνες τῶν νεωτέρων παροιμιῶν φαίνονται ἴσως παραφθοραὶ ἢ παραφράσεις τῆς παλαιᾶς ἑλληνικῆς καὶ τῆς ρωμαϊκῆς, οἱ δὲ διατηρήσαντες αὐτάς δὲν διέκριναν τὴν κυρίαν ἔννοιαν αὐτῶν, αἱ λοιπαὶ δ' ὁμῶς δὲν προέρχονται ἐκ μιμήσεως τῶν παλαιῶν, καὶ ἐμφαίνουσι μᾶλλον τὴν ἐμμονὴν καὶ τὴν πίστιν εἰς τὴν δοξασίαν περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ ὀνόματος. Τοῦτο δὲ συνάγεται πρῶτον ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς διατυπώσεως τῶν παροιμιῶν· αἱ νεοελληνικαὶ πλὴν τοῦ λύκου, μνημονεύουσιν καὶ ἄνθρωπον<sup>80</sup>, ἢ ἀποδίδουσιν ἀπεριφράστως εἰς τὴν δύναμιν τῆς ἀπαγγελίας τοῦ ὀνόματος τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὀνομασθέντος. Αἱ δὲ τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν λαῶν ἀναφέρουσι τὸν διάβολον, ἀλώπεκα, ὄνον, τὸν ἥλιον (ὀλλανδικαί), τὸ στοιχειὸν (Troll, σουηδικαὶ καὶ νορβηγικαὶ) καὶ προσέτι οἷονδῆποτε σκεῦος ἢ πρᾶγμα (ἰταλικά). Ἄλλ' ἐμφανέστερον καταδεικνύει τὴν κυρίαν ἔννοιαν τῶν παροιμιῶν ἡ διατήρησις μέχρι τοῦδε παρὰ πολλοῖς λαοῖς τῆς περὶ τῶν ὀνομάτων δοξασίας. Πρὸς πίστιν τοῦτου νομίζομεν ὅτι ἀρκοῦσιν ὀλίγα παραδείγματα.

Ἐν Μεκλεμβούργῳ δὲν ἐκστομίζουσι τὸ ὄνομα τοῦ λύκου κατὰ τὸ Δωδεκάημερον, φοβούμενοι μὴ ἐμφανισθῇ πρὸ αὐτῶν. Καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Γερμανίας ἀποφεύγουσι καὶ τοῦ λύκου καὶ τῆς ἀλώπεκος καὶ ἄλλων θηρίων τὸ ὄνομα, διὰ νὰ μὴ ἐπιφέρουν ταῦτα ζημίας εἰς τὰ κτήματα<sup>81</sup>. Καὶ ἐν Δανίᾳ νομίζουσιν ἐπικίνδυνον νὰ μνημονεύωσι τὰ ὀνόματα ἐπιβλαβῶν θηρίων, τῶν λύκων, τῶν ἄρκτων κττ. ἀπὸ τῶν Χριστουγέννων μέχρι τῆς Ὑπαπαντῆς, ὅτε πιστεύουν ὅτι ἰδίως περιτρέχουν τὴν γῆν πονηρὰ πνεύματα<sup>82</sup>. Ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Πρωσσίᾳ ἐπικρατεῖ ἡ δοξασία, ὅτι ἡ τρις ἄλλεπαλλήλως ἐκφώνησις τοῦ ὀνόματος τεθνεῶτος προκαλεῖ τὴν ἐμφάνισιν αὐτοῦ<sup>83</sup>. καὶ ἀλλαχοῦ δὲ τῆς Γερμανίας παραπλήσια περὶ ἐπιφανείας νεκρῶν φέρονται δοξασίαι<sup>84</sup>. Αἱ σουηδαὶ ποιμενίδες οὐτε τοῦ λύκου οὐτε τῆς ἄρκτου τὸ ὄνομα ἐκστομίζουσιν ἐκ φόβου μὴ ἐλ-

76. Π.Π., λ. ὄνομα 31.

77. Λέσβου. Π.Π., τ. Β', σ. 681.

78. Σύρου. Π.Π., λ. ὄνομα 34.

79. Π.Π., λ. λύκος 84.

80. Ἡ δὲ ἀντικατάστασις τοῦ λύκου διὰ τοῦ γαδάρου καὶ ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς καὶ ἐν ἀλλογλώσσοις παραλλαγαῖς τῆς παροιμίας, εἶναι πιθανῶς ἐνδειξις παραγνωρίσεως τῆς κυρίας ἐννοίας τῆς παροιμίας καὶ τροπῆς αὐτῆς ἐπὶ τὸ γελοιότερον.

81. Frazer, Golden Bough<sup>2</sup>, τ. I, σ. 454.

82. W. Schmidt, Die Bedeutung des Namens, σ. 41.

83. Ad. Wuttke, Der deutsche Volksaberglaube, 3ης ἐκδ., § 754, σ. 473.

84. Αὐτ., § 773.



θόντα τὰ ζῶα διαφθείρουν τὰ ποιμνιά των· ἀλλὰ μεταχειρίζονται ἀντὶ τῶν κυρίων εὐφημα ὀνόματα ἢ περιφράσεις<sup>85</sup>.

Κατὰ τὸ σωζοπολιτικὸν παραμύθιον ὁ ἄτεκνος δυσφορῶν διὰ τὴν ἀτυχίαν του ἐφυγε τοῦ οἴκου του καὶ ἐπλανᾶτο ἀνὰ τὰ ὄρη, ὅπου ἐπεφάνη αὐτῷ ὁ Ἀράπης. Ὁμοίως καὶ ἐν σαμιακῷ ἄτεκνος ἐγκαταλιπὼν τὴν οἰκίαν του πλανᾶται μέχρις ὅτου συναντᾷ καλόγηρον, ὁ ὁποῖος τὸν κάμνει μὲ ἐν μῆλον ν' ἀποκτήσῃ τέκνα<sup>86</sup>.

Πάγκοινων εἶναι τὸ θέμα τῆς γονιμοποιήσεως διὰ τῆς βρώσεως ὀπώρας (ἢ ὀσφρήσεως ἄνθους ἢ καταπόσεως ὕδατος ἢ διὰ παντοίων παραπλησίων τρόπων). Εἰς τὸ σωζοπολιτικὸν παραμύθιον, ὁ σύζυγος τρώγει μετὰ τῆς συζύγου του μῆλον, δοθὲν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Ἀράπη, καὶ ἡ σύζυγος συλλαμβάνει καὶ μὲ τὸ πλήρωμά τοῦ χρόνου γεννᾷ ἐν ἀγόρῳ. Παραγγέλεται δὲ νὰ μὴ ἀπορρίψῃ τὸν φλοιὸν, ἀλλὰ νὰ τὸν δέσῃ σ' ἓνα παννί, τὸ ὁποῖον νὰ φυλάξῃ εἰς κιβώτιον<sup>87</sup>. Καὶ εἰς ἄλλα ἑλληνικὰ παραμύθια ἄτεκνοι σύζυγοι ἀποκτῶσι τέκνα φαγόντες ὁμοῦ μῆλον, δοθὲν εἰς τὸν σύζυγον<sup>88</sup>. ἢ τὸ μῆλον τρώγει μόνη ἡ γυνή<sup>89</sup> ἢ μόνος ὁ ἀνὴρ<sup>90</sup>. Ἡ κατ' ἐπέκτασιν τῆς θαυμασίας ἐγκυμοσύνης τρώγει τὸ μῆλον μὲν ἡ γυνή, τὸν δὲ φλοιὸν ἡ ἵππος καὶ γεννῶσιν ἐκείνη μὲν υἱόν, αὕτη δὲ πῶλον μὲ θαυμασίας ιδιότητας<sup>91</sup>. Φέρονται δὲ καὶ τινὰ παραμύθια μνημονεύοντα θαυμασίας ἐγκυμοσύνας ἐκ παραπλησίων αἰτίων. Τοιαῦτα εἶναι τὰ ἀφηγοῦμενα ὅτι ἀπὸ τεμαχίου χρυσοῦ μαριου, τὰ ὁποῖα ἔφαγεν ἐν ἀνδρόγυνον, ἡ φοράδα των καὶ ἡ σκύλα των, ἐγέννησαν ἡ γυνή υἱόν, ἡ φοράδα πῶλον καὶ ἡ σκύλα σκύλακα, ἐκ δὲ τῶν ὑπολοίπων δύο τεμαχίων τοῦ αὐτοῦ

85. L. Lloyd, *Peasant Life in Sweden*, σ. 251 (= Frazer, *Le Totémisme*, Paris 1898, σ. 24).

86. Σταματιάδου, Σαμιακά, τ. Ε', σ. 556.

87. Τὸ παραμύθιον δὲν ἀναφέρει τὸν λόγον τῆς διατηρήσεως τοῦ φλοιοῦ, ἀλλ' ἐξ ἄλλων παραμυθίων ἐξηγεῖται, ὅτι τοῦτο γίνεται διότι καὶ ὁ φλοιὸς ἔχει γονιμοποιὸν δύναμιν ἐπὶ ζῳῶν.

88. Ἡπειρωτικὸν ἐκ Ζίτσης παρὰ τὰ Ἰωάννινα, βασιλεὺς παρ' ἐπαίτου (H a h n, ἀρ. 4, παραλλαγή 1, τ. II, σ. 166). Σύρας, παρὰ δαίμονος, ἡ γυνή γεννᾷ τρία παιδιὰ (αὐτ., ἀρ. 68, τ. II, σ. 33). Ζακύνθου, παρὰ καλογήρου (B. Schmidt, *Gr. Märchen*, ἀρ. 14, σ. 104). Σάμου, παρὰ καλογήρου ἐπίσης, γεννᾷ δίδυμα (Σταματιάδου, Σαμιακά, τ. Ε', σ. 557). Ὁμοίως καὶ ἐν ἀρμενικῷ παραμυθίῳ τρώγουσι τὸ γονιμοποιῶν μῆλον ἀπὸ κοινοῦ οἱ δύο σύζυγοι (*Zeitschrift d. Ver. f. Volksk.*, 1910, σ. 76).

89. Βασίλισσα λαβοῦσα παρὰ δερβίσου τρία μῆλα καὶ φαγοῦσα αὐτὰ τίκει τρία τέκνα (Βίλτσας Ζαγορίου. H a h n, ἀρ. 4, σ. 79 = Legrand, *Recueil de contes populaires grecs*, σ. 191).

90. Ρογδιᾶς τῆς Κρήτης. ΚΠ. Σύλλογος, τ. 31, σ. 136.

91. Ἡπειρωτικὸν ἐκ Ζίτσης παρὰ τὰ Ἰωάννινα. Βασίλισσα παρ' Ἑβραίου (H a h n, ἀρ. 6, σ. 90). Ζακύνθου, βασίλισσα παρὰ καλογραίας (B. Schmidt, ἀρ. 23, σ. 120). Νάξου (Κρίσπη, Χόρτα διάφορα, 1901 Β', σ. 239). Παράλληλα: τὸ μῆλον μερίζονται κυρία, θεράπαινα, φοράδα καὶ σκύλα (Bolte-Polivka, *Anmerkungen zu Grimm*, τ. I, σ. 534). Τουρκικά: Βασίλισσα ἐκ μῆλου δοθέντος εἰς τὸν βασιλέα ὑπὸ δερβίσου γεννᾷ υἱόν, φοράδα ἐκ τοῦ φλοιοῦ αὐτοῦ γεννᾷ ἵππον μὲ θαυμασίας ιδιότητας (Kúnos ἐν Radloff, *Proben d. Volksliteratur d. türkischen Stämme*, τ. VIII, σ. XII).



ψαριού, χωσθέντων εἰς τὴν γῆν ἐφύτρωσαν δύο κυπαρίσσια, τῶν ὁποίων αἱ τύχαι συνεδέοντο πρὸς τὰς τῶν ταυτοχρόνως γεννηθέντων διδύμων<sup>92</sup>. Ὅμοιον τὸ παραμύθιον περὶ τῆς κόρης, ἥτις καταπιοῦσα δάκρυ ἐλιάς ἐγέννησεν υἱὸν ἀνδρειωμένον, ἔμεινε δὲ καὶ μετὰ τὸν τόκον παρθένος<sup>93</sup>, καθὼς καὶ τὸ περὶ ἐγκυμοσύνης ἐκ βρώσεως ζωμοῦ κοκκάλου<sup>94</sup>, ἢ τὸ περὶ συλλήψεως διὰ μόνου τοῦ λόγου τοῦ ἀνδρός<sup>95</sup>.

Ὡς ἀνωτέρω παρετηρήθη, τὸ θέμα τοῦτο εἶναι κοινότατον καὶ παγκόσμιον. Ἀρχαῖοι μῦθοι ἀναφέρουσι τοιαύτας θαυμασίας ἐγκυμοσύνας. Ἡ θυγάτηρ τοῦ Σαγγαρίου Νάνα ἐκ καρποῦ ἀμυγδαλῆς, ὃν ἔθεσεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς, ἐγκυος γενομένη ἐγέννησε τὸν Ἄττην<sup>96</sup>. Ἡ Juno ἐγέννησε τὸν Ἄρην, ὁσφρανθεῖσα ἄνθος<sup>97</sup>, ἡ δὲ Ἰφιμέδεια τοὺς Ἀλφάδας ἐμφορήσασα εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς θαλάσσιον ὕδωρ<sup>98</sup>. Εἰς τούτους καταλέγεται πιθανῶς καὶ ὁ τῆς γεννήσεως τοῦ Περσέως. Ἀντίστοιχον μῦθον εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὴν μυθολογίαν τῶν γερμανικῶν λαῶν. Ὁ Völsung, ὁ πάππος τοῦ Σίγφριδ τῶν Νιβελούγκεν, γεννᾶται ἐκ μήλου, σταλέντος ὑπὸ τοῦ Ὀδίν εἰς τὸν πατέρα του, ὃπερ παύει τὴν στείρωσιν τῆς μητρός του<sup>99</sup>. Πολυπληθεῖς δ' εἶναι αἱ ἐπαναλήψεις τοῦ θέματος τούτου εἰς μύθους καὶ παραμύθια διαφόρων λαῶν<sup>100</sup>. Πρὸς ἐπαύ-

92. Τηνιακὸν παρὰ Hahn, ἀρ. 22. Ὅμοιον παρὰ Bouché, La Grèce continentale et la Morée, σ. 375 = Legrand, σ. 165. Ἀναγνώσκων παραλλήλων παραμυθίων ἄλλων λαῶν περὶ θαυμασίων ἐγκυμοσυγῶν, προερχομένων ἐκ τῆς βρώσεως τεμαχίων ἰχθύος καὶ ἀναβλαστήσεως αὐτῶν ἢ ζώων ἐκ τῆς καταχάσεως τῶν ὑπολείπων τεμαχίων εἰς τὴν γῆν. Βλ. παρὰ R. Köhler, Kleine Schriften, τ. 4, σ. 179-180, 387. Bolte-Polívka, Anmerkungen, τ. I, σ. 534, 544-545. Παραμύθια τῆς Ἀνω Βρετάνης ἀναφέρουσι συλλήψιν ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου ἰχθύος (Revue des trad. popul., τ. VII, σ. 417).

93. Σαμιακὸν (Σταματιάδ. Ε', σ. 522-523). Καὶ παραδόσεις τῶν Ἰθαγενῶν τῆς βορειοδυτικῆς Ἀμερικῆς ἀναφέρουσιν ἐγκυμοσύνας προερχομένας ἐκ τῆς μασήσεως ρητίνης (Boas ἐν Verhandlungen d. Berliner Gesellschaft f. Anthropologie, 1892, σ. 62, 324, 390, 1893, σ. 243, 1895, σ. 197).

94. Ἀνέκδοτον παραμύθιον Πλαγιάς τῆς Βονίτσης (τῆς συλλογῆς μου).

95. Κρητικὸν παραμύθιον (Χατζηϊωάννου, Κύπρος, σ. 6).

96. Παισαυ. Ζ' ιζ' 11. Ἰππόλυτ. Ε' 9. Οὗτος εἶναι ὁ ἀρχέτυπος μῦθος, μεταγενέστερος δ' ὁ ἀναφέρων καρπὸν ροιδῆς (Agnob., Adv. nat. V 6. Βλ. καὶ Herding, Attis, σ. 106 (Religionsgesch. Versuche u. Vorarb., τ. I).

97. Ovid., Fast. V 229-256. Usener, Italische Mythen ἐν Rhein. Mus. f. Phil., τ. 30, σ. 216 κέ (Kl. Schriften, τ. IV, σ. 129 κέ).

98. Ἀπολλόδωρ. Α' ζ' 4. Ὁ ἀρχέτυπος μῦθος θ' ἀπέδιδε τὴν κυοφορίαν εἰς τὸ θαλάσσιον ὕδωρ, ἀλλ' ὁ μυθογράφος, παρανοῶν αὐτόν, προσθέτει καὶ τὸν κοινῶς φερόμενον περὶ γεννήσεως τῶν Ἀλφιδῶν ἐκ τοῦ Ποσειδῶνος: «καὶ συνελθὼν αὐτῇ Ποσειδῶν δύο ἐγέννησε παῖδας». Πρβλ. τοὺς μύθους ἄλλων λαῶν περὶ κυοφορίας ἐκ τοῦ ὕδατος τῆς θαλάσσης παρὰ Saintyves, Les vierges mères, σ. 44 κέ.

99. Völsunga Saga 4.

100. Συναγωγή παραλλήλων ἐν E. S. Hartland, The legend of Perseus, London 1894, τ. I, σ. 71, 102. Frazer, Pausanias, τ. IV, σ. 138-140. Herding, Attis, σ. 107-108. Fehrle, Die Kultische Keuscheit in Alterthum, σ. 21-22 (Religionsgesch. Versuche u. Vorarbeiten, τ. VI). Bolte-Polívka, Anmerkungen, τ. I, σ. 544-545. P. Saintyves, Les vierges mères et les naissances miraculeuses, Par. 1908. Arn. van Gennep, Religions, moeurs et légendes, Par. 1908, τ. I, σ. 14 κέ (Lucina sine concubitu).



ξησιν τῆς τερατείας τῶν περὶ ἡρώων μυθοπλαστιῶν, προσάπτεται συχνάκις εἰς αὐτοὺς καὶ τὸ θαυμάσιον χαρακτηριστικὸν τῆς γεννήσεώς των ἐκ παρθένου ἢ τῆς συλλήψεως ἐν γαστρὶ κατὰ τρόπον παντελῶς ἑκτροπον. Ἡ δημιουργία τοιούτων μύθων παρουσιάζει πρόβλημα ἄξιον πολλῆς προσοχῆς. Εἶναι μὲν οἱ μῦθοι οὗτοι κοινοὶ εἰς πολλοὺς λαοὺς, ἀλλ' ἡ διάδοσις αὐτῶν δὲν πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς μετανάστασιν καὶ μετάδοσιν ἀπὸ ἑνὸς λαοῦ εἰς τοὺς ἄλλους, διότι οἱ πλεῖστοι τῶν λαῶν παρὰ τοῖς ὁποίοις ἐπιχωριάζουσιν οὐδεμίαν εἶχόν ποτε κοινωνίαν πρὸς ἀλλήλους. Μίαν μόνον ἐξηγήσιν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι τοιοῦτοι μῦθοι ἦσαν αὐθιγενῆ δημιουργήματα παλαιοτάτων χρόνων, προσαρμοζόμενα εἰς πνευματικὴν ἀντίληψιν θεωροῦσαν τὸ ἑκτροπον καὶ τερατῶδες ὡς φυσικὸν καὶ κανονικόν<sup>101</sup>. Ὁ ἄνθρωπος ἐν κατωτάτῃ βαθμίδι πνευματικῆς καταστάσεως εὐρίσκόμενος δὲν διακρίνει τὴν συνάφειαν τῆς ὁμιλίας τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς καὶ τῆς συλλήψεως καὶ ὑπολαμβάνει τὴν ἐγκυμοσύνην ὡς προερχομένην ἐξ αἰτίου τινὸς ἐξωτερικοῦ, ἐκ μαγικῆς τινος ἐπηρείας. Ἀπόρροια τῶν ἰδεῶν τούτων εἶναι αἱ περὶ θαυμασίων κυήσεων διηγήσεις, αἵτινες μεταβληθείσης τῆς ἀντιλήψεως παραμένουσιν ὡς μῦθοι καὶ παραμύθια. Ὅτι δὲ τοιαύτη ἀντίληψις τῆς κυήσεως εἶναι ἡ πρωτόθετος, καταφαίνεται ἐκ τῆς μέχρι τῆς σημερινῆς ἐπικρατήσεως παρομοίων ἰδεῶν παρὰ λαοῖς κατὰ φύσιν. Ἰθαγενεῖς τῆς Αὐστραλίας καὶ τῆς Μαλαϊκῆς χερσονήσου πιστεύουσιν ὅτι ἡ γυνὴ συλλαμβάνει τρώγουσα ἐδώδιμόν τι, εἴτε πτηνόν, εἴτε ἄλλο ζῶον, εἴτε ὀφῶραν<sup>102</sup>. Ἡ δὲ συμμετοχὴ τοῦ ἀνδρὸς εἰς τὴν γένεσιν ὑποδεικνύεται ἐνιαχοῦ διὰ τῆς παροχῆς ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς τῆς γονιμοποιου τροφῆς εἰς τὴν γυναῖκα<sup>103</sup>. Ἐμφαίνει δ' ἴσως τοῦτο μεταβολὴν τῆς ἀντιλήψεως, ἀναγνώρισιν δηλ. τοῦ ἀνδρὸς ὡς κυρίου αἰτίου τῆς γενέσεως, οὗ ἕνεκα ἡ προσφορὰ τῆς τροφῆς ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς ἔχει μᾶλλον τὸν χαρακτῆρα προσπαθείας πρὸς συμβιβασμὸν τῆς πρωτοθέτου πρὸς τὴν ὑστερωτέραν ἀντίληψιν. Εὐκρινέστερον δὲ παρατηρεῖται ἡ διαφορὰ τῆς ἀντιλήψεως εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν ἐκ τῆς ἀγνοίας τῶν φυσιολογικῶν νόμων τῆς κυήσεως προελθόντων μύθων. Διότι διασκευάζονται οὗτοι ἐνίοτε διὰ τῆς προσθήκης αἰτιολογίας σκοπούσης τὴν συγκάλυψιν τοῦ ἀλλοκότου αὐτῶν. Οὕτως ἐν τῷ μύθῳ περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀττιδος τὸ ἀμύγδαλον, ὃπερ ἔθεσεν εἰς τὸν κόλπον τῆς ἡ Νάνα, παρίσταται ὅτι ὤφειλε τὴν γονιμοποιὸν δύναμιν αὐτοῦ, εἰς τὸ ὅτι ἦτο καρπὸς δένδρου φυέντος ἐπὶ τοῦ τόπου, ὅπου κατεχώσθησαν τὰ αἰδοῖα τοῦ Ἀγδίστιος. Ἐν παραμυθίῳ τοῦ Σιάμ παρθένος βασιλοπούλα κυοφορεῖ, διότι ἔφαγε μῆλον ἀποκοπὲν ἐκ μηλέας, τὴν ὁποίαν ἐγονιμοποίησε κηπουρός, οὐρήσας εἰς τὴν ρίζαν αὐτῆς<sup>104</sup>. Τὸ δὲ παλαιότατον αἰγυπτιακὸν παραμύθιον

101. Βλ. A. van Gennep, ἐνθ' ἀν. σ. 20.

102. F. v. Reitzenstein, ἐν Zeitschrift f. Ethnologie, 1909, σ. 645 κέ. W. Foy ἐν Archiv f. Religionswissenschaft, 1912, τ. XV, σ. 501 κέ.

103. W. Foy, αὐτ., σ. 504.

104. Bastian, Die Völker des östlichen Asiens, τ. I, σ. 354 = Frazer, Pausanias, τ. IV, σ. 139.



τῶν δύο ἀδελφῶν ὑποδεικνύει ὡς αἷτιον τὴν μετεμψύχωσιν· ἡ βασιλόπαις συλλαμβάνει ἐκ τῆς βρώσεως καρποῦ περσέας, ἥτις ἐφύη ἐκ τοῦ αἵματος τοῦ ταύρου εἰς ὃν εἶχε μεταμορφωθῇ ὁ ἕτερος τῶν ἀδελφῶν<sup>105</sup>. Ἡ περὶ μετεμψύχσεως δοξασία εἶναι, κατὰ τὸν Hartland, ἡ πηγὴ, ἐξ ἧς ἀπέρρευσαν οἱ τοιοῦτοι μῦθοι<sup>106</sup>. ἀλλὰ πιθανώτερον φαίνεται μᾶλλον, ὅτι αἱ ἐπὶ τῆς δοξασίας ταύτης στηριζόμεναι παρενθῆκαι ἐνυφάνθησαν εἰς τὴν διήγησιν πρὸς ἐξήγησιν καὶ αἰτιολογίαν τοῦ ἀκαταλήπτου πλέον καταστάντος θέματος, ἔνεκα τῆς ἀσυμφωνίας αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐπικρατήσασα ὁρθὴν περὶ συλλήψεως ἀντίληψιν.

Τὸ ἐπεισόδιον τῶν εὐγνωμόνων ζώων παρεμβάλλεται εἰς διάφορα παραμύθια· τὰ ζῶα θαυμασίας διαθέτοντα δυνάμεις προστρέχουσιν ἐκάστοτε ἀρωγοὶ εἰς τὸν ἥρωα κινδυνεύοντα, πρὸς ἐκδήλωσιν εὐγνωμοσύνης διότι εὐηργέτησεν αὐτά, συνήθως λύσας ἔριν αὐτῶν περὶ τροφῆς διὰ καταλλήλου καὶ δικαίας διανομῆς αὐτῆς. Ὅμοια ἑλληνικά: Ζίτσας Ἡπείρου: H a h n, ἀρ. 5 (λέων, ἀετός, μύρμηξ). Ζαγορίου: Αὐτ., ἀρ. 5, παραλλαγή 1, τ. II, σ. 194 (δράκων, ἀετός, μυῖα, μύρμηξ). Πελοποννήσου: Νεοελλ. ἀνάλ. Α' 51 = Legend, Contes populaires grecs, σ. 67 (λέοντες, μύρμηκες). Ζακύνθου: B. Schmidt, Gr. Märchen, σ. 77 (λέοντες, μύρμηκες). Καρδαμύλων Χίου: Ἀ μ ά ν τ ο υ, Χιακὸν ἀρχεῖον Α', σ. 134 κέ (λέοντες, μύρμηκες, μέλισσαι). Ροκκαφόρτης Καλαβρίας. La Calabria, 1894, τ. VII, σ. 27· 1896, τ. IX, σ. 2 (λέων, ἄρκτος, τίγρις). Αὐτ., 1901, τ. XIII, σ. 11 (μύρμηξ, λέων, ἄρκτος, τίγρις). Ὁ Hahn ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὴν συλλογὴν αὐτοῦ (τ. I, σ. 37) ἀπῆγαγεν ὑπὸ ἴδιον τύπον (die dankbaren Thiere) τοὺς περὶ εὐγνωμόνων ζώων ἀρχαίους ἑλληνικοὺς μύθους καὶ τὰ ἑλληνικά, γερμανικά καὶ σερβικά παραμύθια. Περὶ παραπλησίων μύθων τῶν ἀρχαίων βλ. τὴν μονογραφίαν τοῦ Maix (Griechische Märchen von dankbaren Tieren u. Vervandtes, 1889)· ἀναγραφὴν δὲ παραλλήλων παραμυθίων διαφόρων λαῶν βλ. παρὰ Polivka ἐν Zeitschrift f. österr. Verein, τ. II, σ. 188, 4. Bolte - Polivka, Anmerkungen zu Grimm, τ. I, σ. 134· τ. II, σ. 21-28.

Γ' Ὁ ἀχτός. Ἑλληνικαὶ παραλλαγαὶ τοῦ παραμυθίου τούτου ἐκ Νάξου: Νεοελλ. ἀνάλ., τ. Β', σ. 30, ἀρ. 17 = Garnett, Greek Folk Poesy, τ. II, σ. 345. Σάμου: Σταματιάδου, Σαμιακά, τ. Ε', σ. 607-608. Ρογδιᾶς Κρήτης: Ζωγρ. ἀγών, τ. Β', σ. 60. Λάστας τῆς Γορτυνίας: Ν. Λάσκαρη, Ἡ Λάστα, σ. 54-55. Κύπρου: Κρητικὸς λαός, 1909, σ. 169-170. Παραπλήσιον ἑλληνικὸν Σμύρνης παρὰ H a h n, ἀρ. 56.

Τὸ παραμύθιον ὑπάγεται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ὑπὸ τῶν Γάλλων καλουμένων randonnées, ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν accumulative stories, ὑπὸ δὲ τῶν Γερμανῶν Häufungsmärchen ἢ Kettenmärchen, ἅτινα ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ ὀνομάσω-

105. G. Maspero, Contes populaires de l'Égypte ancienne, σ. 26. Flinders Petrie, Egyptian Tales, τ. II, σ. 64.

106. E. Sidney Hartland, Primitive Paternity, Lond. 1909, τ. I, σ. 157. 189.



μεν *κλιμακωτά*, διὰ τὴν εἰς κλιμακωτὸν σχῆμα διατύπωσιν αὐτῶν. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην πρέπει νὰ καταλέξωμεν πλὴν τῶν παραμυθίων καὶ παιδικὰ ἄσματα τοῦ αὐτοῦ τύπου καὶ ὁμοίων ὑποθέσεων, ὧν τινὰ φέρονται καὶ καταλογάδην. Ἑλληνικὰ τοιαῦτα ἄσματα εἶναι τὰ ἐπόμενα:

1. Παιδί με κουδουνάκι, ἀπειλὴ ἀρνούμενου ν' ἀποδώσῃ τὸ κουδουνάκι δένδρου με τὸν πέλεκυν, τοῦ πελέκεως ἀρνούμενου νὰ κόψῃ τὸ δένδρον με τὴν φωτιά, ταύτης με τὸ νερόν, τοῦ νεροῦ με τὸν ἐλέφαντα ποῦ θὰ τὸ ροφήσῃ, τοῦ ἐλέφαντος με τοὺς ποντικούς ποῦ θὰ ἔμβουν εἰς τ' αὐτιά του, τῶν ποντικῶν με τὴν γάταν, ἡ ὁποία τρέχει πρὸς δίωξιν αὐτῶν, οὗτοι κατὰ τοῦ ἐλέφαντος, ὁ ἐλέφας πρὸς τὸ νερόν, τὸ νερόν κατὰ τῆς φωτιᾶς, αὕτη κατὰ τοῦ δένδρου, τὸ ὁποῖον ἀποδίδει τὸ κουδουνάκι εἰς τὸ παιδί. Στενιμάχου Θράκης, καταλογάδην (Πανδῶρ., τ. ΙΑ, σ. 453)<sup>107</sup>.

2. Φτίλι τοῦ λύχνου ἔφαγεν ὁ ποντικός, τὸν ποντικὸν ὁ γάτος, τὸν γάτον ὁ σκύλος, τοῦτον ἐσκότωσε τὸ ξύλο, τὸ ξύλο ἔκαψε ὁ φούρνος, τὸν φούρνον ἔσβησε ὁ πόταμος, τὸν πόταμον ἔπιε τὸ βῶδι, τὸ βῶδι ἔφαγε ὁ λύκος, τὸν λύκον ἐσκότωσε ὁ κυνηγός. Ἑπειρωτικόν: (Ζωγράφ. ἀγών Α', σ. 8-9). Λακκοβικίων Παγγαίου: τὸν λύκον σκοτώνει ὁ γέρος ποῦ εἶχε ἓνα καντῆλι, ποῦ τὸ φτίλι τοῦ ἔφαγε ὁ ποντικός (Α. Δ. Γουσσίου, Τὰ τραγούδια τῆς πατρίδος μου, 1901, σ. 56, ἀρ. 102). Ἀρεσσῶν Σηλοβρίας: Παχτίκου, ἀρ. 133 (φτίλι, ποντικός, γάτα, σκύλος, ξύλο, φούρνος, ποταμός, βόιδι, χασάπης, ἀρχάγγελος)<sup>108</sup>.

3. Πετεινόν, ποῦ ξυπνοῦσε τὸ γέρο, ἔφαγε γάτα, τὴν γάταν ἄλεπού, τὴν ἄλεπού λύκος, τὸν λύκον λέων, τὸν λέοντα πῆρε ἓνας ποταμός (P a s s o w, ἀρ. 273=Ζωγράφ. ἀγών, σ. 108, ἀρ. 133). Γέρος, πετεῖνι ποῦ τὸν ξυπνοῦσε, τὸ ἔφαγε ἄλεπού, τὴν ἄλεπού σκύλος, τὸ σκύλο σκότωσε ξύλο, τὸ ξύλο ἔκαψε φούρνος, τὸν ἔσβησε ποτάμι, τὸ ἔπιε βόιδι, τὸ ἔφαγε λύκος, τὸν σκότωσε τσοπάνης, τὸν πῆρε ἡ πανοῦκλα (S a n d e r s, Das Volksleben d. Neugriechen, Mannheim, 1844, σ. 56. 58=Marcellus, Chants du peuple en Grèce, 1851, σ. 344. 346=P a s s o w, ἀρ. 274=Λιανοτράγουδα, 1866, σ. 204=Ζωγράφ. ἀγών Α', σ. 109, ἀρ. 137). Θεσσαλίας ἀνέκδοτον: πέτος, ἄλεπού, σκύλος, ξύ-

107. Ὅμοιον ἄσματιον κουτσοβλαχικόν: G. W e i g a n d, Vlachos Meglen, Lpz. 1892, ἀρ. 5, σ. 74 (κουδουνάκι ἄλεπούς, πεῦκον, πέλεκυς, φωτιά, ποτάμι, βόιδι, λύκος, κυνηγός, ποντικός, γάτα). Ρωμουνικὸν παραμῦθιον Βουκοβίνας: Zts. d. Ver. f. Volksk., 1899, τ. IX, σ. 180-181 (γουρουνάκι με τὸ κουδουνάκι του, δένδρον, φωτιά, βροχή, βόιδι, λύκος, τουφέκι, ποντικός, γάτα). Πρβλ. βουλγαρικὸν ἄσματιον παρὰ D o z o n, Chansons populaires bulgares, ἀρ. 85 (ἐρείκη, φωτιά, Δούναβις, βουβάλι, ἀρκοῦδα).

108. Ὅμοιον τῶν ἱθαγενῶν Ἰνδῶν τῆς Ἀργεντινᾶς ἐν Zeitschr. d. Ver. f. Volksk., 1906, τ. XV, σ. 161-162. (Ὁ ποντικός ἐρωτηθεὶς διατί τρυπᾷ τὰ σπίτια, ἀποκρίνεται γιατί με κυνηγᾷ ὁ γάτος, ὁ γάτος κυνηγᾷ τὸν ποντικὸν γιατί τὸν δέρνει τὸ ξύλο, τὸ ξύλο γιατί τὸ καίει ἡ φωτιά, τὴ φωτιά σβῆνει τὸ νερό, τὸ νερό τὸ πίνει τὸ βόιδι, τὸ βόιδι σφάζει τὸ μαχαίρι, τοῦτο τὸ ἀκονίζει τὸ ἀκόνι, τὸ ἀκόνι τὸ καίει ὁ ἥλιος, τὸν ἥλιο σκεπάζει τὸ σύννεφο, τὸ σύννεφο διώχνει ὁ ἀέρας, ὁ ἀέρας διώχνει τὸ σύννεφο γιατί θέλει νὰ βρέξῃ, ἡ βροχὴ βρέχει γιατί τὸ θέλει ὁ θεός, ὁ θεός κυβερνᾷ ὅλα).



λο, φοῦρνος, ποτάμι, βόιδι, μακελλάρης, Χάρος, Θεός. Ἰωαννίνων: Ἀραβαντιν., Συλλογὴ δημοτ. ᾠσμάτων, σ. 139, ἀρ. 200 (πέτος ξύπναε τὸ γέρο ποῦ φύλαε τὸν κῆπο μὲ τὰ τριαντάφυλλα, ἄλωποῦ ἔφαγε πέτο, τὴν ἄλωποῦ σκύλος, ξύλο, φοῦρνος, ποτάμι, βόιδι, λύκος, τουφέκι ἐσκότωσε τὸν λύκο). Ἐτερον ἡπειρωτικόν: Ἑστία, 1894, σ. 397 (παραλλαγή ἐν τέλει: τὸ βόιδι ἔσφαξε ὁ μακελλάρης, τὸν μακελλάρη ἄρπαξε ὁ Χάρος, τὸ Χάρο σκότωσε ὁ Θεός). Θεσσαλονίκης: Passow, ἀρ. 275=Ζωγρ. ἀγών Α', σ. 200, ἀρ. 139 (γέρος ποῦ φύλαε τὸν κῆπο μὲ τριαντάφυλλα, γάιδαρος, τάβανος (=οἷστρος), πετεινός, ἄλπαρος (=ἄλώπηξ), σκύλος, ξύλο, φοῦρνος, ποταμός). Λευκάδος: ΚΠ. σύλλογος Η', 400-401 (γέρος μὲ κῆπο, γάδαρος, ντάβανος, κόκοτος, ἄλωποῦ, σκύλος). Σιγάλα, Ἐθν. ᾠσμ., σ. 431 (γέρος, πετεινός, ἄλωποῦ, σκύλος, ξύλο, φοῦρνος, ποτάμι, βόιδι, χασάπης, πανοῦκλα).

4. Πετεινός μηνύει ἀνατολὴν ἡμέρας εἰς γυναῖκας, πάνε γιὰ ξύλα, τὰ 'καψε ἡ φωτιά, τὴν ἔσβησε τὸ νερό, τὸ 'πιαν τὰ βόιδα, εἶναι στὸ δέντρο, τὸ 'κοψε ὁ παπᾶς, ὁ παπᾶς ἐπέθανε. Καλαμάτας: Πανδῶρ. ΙΗ' 280. Κορινθίας: Λελέκου, Ἐπιδόρπιον Α', σ. 140 (πετεινός, γυναῖκες, ξύλα, φωτιά, βροχή, βόιδι, χασάπης). Ἰωαννίνων: Ἀραβαντιν., σ. 138, ἀρ. 196 (πέτος, κοπέλλες, ξύλα, φωτιά, βροχή, βόιδι, μπακαῖος). Βάρνης: ἀνέκδοτον συλλογῆς μου (γυναῖκες, ξύλα, φωτιά, βροχή, βόιδια, χασάπης)<sup>109</sup>.

5. Μαγειρεμένος λαγός, τὸν ἔφαγε ἡ γίδα, ποῦ εἶναι στὰ κόκκινα κεραμίδια, ποῦ εἶναι στὸ κόκκινο χῶμα, ποῦ εἶναι στὸ ποτάμι, ποῦ τὸ ρούφηξε ἡ ἀγγελίδα, ποῦ τὴν ἔσφαξε ὁ χασάπης, ποῦ πέθανε. Θεσσαλονίκης: Αββοῦτι, Macedonian Folklore, σ. 324.

6. Δεντριά ἔχουν κλαριά, κλαριά φωλίτσ, αἰγά, πουλιά, φτερά. Ἰωαννίνων: Ἀραβαντιν., σ. 138, ἀρ. 198)<sup>110</sup>.

7. Γριά μάλωνε μὲ τίς κότες, κατσουλάκι, σκυλάκι, γουρουνάκι, γαῖδουράκι, βοῖδάκι, φωλίτσι της. Θεσσαλονίκης: (Passow, ἀρ. 276= Ζωγράφ. ἀγών Α', σ. 110, ἀρ. 141). Ὁ παπᾶς ἀγόρασε πετεινό, ὄρνιθα, γάιδαρο (Sanders, σ. 138= Passow, ἀρ. 277= Ζωγράφ. ἀγών Α' 111, ἀρ. 142). Ἀρβαντοκερασιᾶς τῆς Ἀρκαδίας, ἀνέκδοτον παρὰ Μιχ. Τρανοῦ (βλάχα πάει νὰ πάρη ἀπὸ τὴν ἀγορὰν κοτοῦλα, γάλο, χῆνα, προβατίνα, κατσίκα, γελάδα κλπ.)<sup>111</sup>.

8. Γέρος ἔσπερνε κουκκιά, ἐτσάπιζεν, ἦβγαινε, ἐλίνευγεν, ἐλίχνευγεν, ἐσάκκιζεν τα (Βόθρων Νάξου· ἀνέκδοτον τῆς συλλογῆς μου).

9. Ἡ ἀγαπητικιά θὰ γίνῃ ἀγριοπέρδικα, ὁ ἀγαπητικὸς κυνηγός, ἡ ἀγαπητικιά λουλουδι, ὁ ἀγαπητικὸς μελίσσι, ἐκείνη σταφύλι, αὐτὸς τρίγυστρα, κρασί,

109. Πρβλ. τὸ τέλος τοσκανικοῦ παιδικοῦ ᾠσμάτιου: «... τὸ καψε ἡ φωτιά. Ποῦ εἶν' ἡ φωτιά; Τὴν ἔσβησε τὸ νερό. Ποῦ εἶν' τὸ νερό; Τὸ πῖε ἡ γίδα. Ποῦ εἶν' ἡ γίδα; Τὴν ἔγδαρυν. Ποῦ εἶν' τὸ τομάρι της; Τὸ καμαν ταμποῦρλο». (Archivio per le tradiz. popolari, τ. XXI, σ. 386).

110. Ὅμοιον γνωστὸν γερμανικὸν παρὰ K. B ü c h e r, Arbeit u. Rhythmus<sup>4</sup>, 1909, σ. 87.

111. Ὁ Sanders, σ. 139 δημοσιεύει καὶ ὅμοιον ἀλλὰ μακρότερον ἀνέκδοτον ἰδιωματικὸν γερμανικὸν (plattdeutsch) παιδικὸν ᾠσμάτιον. Βλ. καὶ K. B ü c h e r, ἐνθ' ἀν., σ. 88.



πραματευτής. Κερκύρας: Μανούσου, Τραγούδια έθνικά, 1850, τ. Β', σ. 65-66<sup>112</sup>.

10. Αιτήσεις (ώς εν τῷ παραμυθίῳ). Κερίν, εἰς τὴν μέλισσαν, μέλισσα θέλει φτερόν, αἰτός, πτῶμα, βοσκός, ὑποδήματα, ὑποδηματοποιός, τρίχα, χοῖρος, κριθάρι, γεωργός, ὑνί, κωμοδρόμος (=σιδηρουργός), κάρβουνα, πεῦκον, φωτιά, καντήλα, λάδι, ἐλιά, νερό, ποταμός, ὁ ποταμός θέλει καθάρισμα. Κύπρου: Σακελλαρίου, Κυπριακά, τ. Β', σ. 239-240,3. Χρυσάλλης, τ. Γ', σ. 151, 5.

11. Γριά εὐρίσκει κοριάν (ἄρτου), γυρεύει ἀπὸ τὸν τζομπαρτζή ζωμόν νὰ τὴν βρέξη, ὁ τζομπαρτζής γυρεύει ἀγγεῖον, ὁ ἀγγειοπλάστης χῶμα, ἡ γῆ δρόσον, τὰ οὐράνια θυμίαμα, ὁ πραματευτής φίλημα, ἡ κόρη κοντοῦρες ὁ κοντουρτζής (σανδαλοποιός) δέρμα, ἡ ἀγελάδα χορτάρι, ὁ κηπουρός...(ἀτελής). Βασιλικῶν Μακεδονίας: Abbott, Macedonian Folklore, σ. 324-328. Στενιμάχου Θράκης, καταλογάδην: Πανδῶρ. ΙΑ', σ. 453 (ποντικός εὐρών ξηραδάκι (ξηρὸν τεμάχιον ἄρτου), γυρεύει ἀπὸ τὸν μάγειρον ζωμόν νὰ βρέξη νὰ τὸ φάγη, ὁ μάγειρος γυρεύει ξυλάκι, τὸ βουνὸν βροχήν, ὁ θεὸς θυμίαμα, ὁ γιαχουντής (Έβραῖος) αὐγὸ, ἡ ὀρνίθα κεχρί, ὁ μπακάλης ἄλας, ὁ ποντικός πνίγεται εἰς τὴν θάλασσαν, ὅπου ἐπῆγε νὰ εὕρη ἄλας).

Πολυπληθὴ ὅμοια παραμύθια ἄλλων λαῶν ἀναγράφουσιν ἐκ διαφόρων συλλογῶν οἱ ἐξῆς: R. Kœhler, Kleine Schriften, τ. I, σ. 184-185. Cosquin, Contes populaires de Lorraine, τ. I, σ. 282-284, τ. III, σ. 361. Sainénu, Basmele române, Bucuresci 1895, σ. 950-953. K. Weinholt ἐν Zeitschrift d. Vereins f. Volksk., 1897, τ. VII, σ. 159-162. Bolte-Polivka, Anmerkungen zu Grimm, τ. I, σ. 293-295, τ. II, σ. 146-149. Παραμύθια δὲ καὶ ἄσμάτια οἱ αὐτοὶ R. Kœhler, αὐτ., τ. III, σ. 355-365 καὶ Bolte-Polivka, ἐνθ' ἂν., τ. II, σ. 100-108 καὶ ὁ W. Scheffler, Die französische Volksdichtung u. Sage, Lpz. 1884, τ. I, σ. 251-256. Εἰς ταῦτα πρέπει νὰ προστεθῶσι καὶ τὰ ἐπόμενα πλὴν τῶν πλείστων ἐλληνικῶν καὶ τῶν εἰς σημειώσεις τῶν σ. 326 καὶ μνημονευομένων ξένων: Mélusine, τ. I, σ. 148-149. 218. 425-427. 461-462. Revue des tradit. populaires, 1892, τ. VII, σ. 238. 1893, τ. VIII, σ. 238-239. 1896, τ. XI, σ. 263-264. 462-463. 1898, τ. XIII σ. 19. 1901, τ. XVI, σ. 260. 1902, τ. XVII, σ. 679. 1909, τ. XXIV, σ. 272-273. 1910, τ. XXV, σ. 43-45. 250-251. Archivio per le tradiz. popolari, τ. IV, σ. 200-202. Schweizer. Archiv f. Volksk., 1911, σ. 24-26.

112. Ἀντίστοιχοι ἐν παραμυθίοις αἱ ἀμοιβαῖαι μεταμορφώσεις διώκοντος καὶ διωκομένου. (Έλληνικά: Hahn, ἀρ. 68, τ. II, σ. 37 καὶ 286-287. Δελτ. ἱστορ. ἑταιρ. Α' 323 καὶ Garnett, Greek Folk Poesy, τ. II, σ. 147 καὶ). Ἀναγραφὴν τῶν πολυαριθμῶν παραλλήλων βλ. παρὰ Benfey, Panschatantra, § 167, τ. I, σ. 410 καὶ Th. Zielinski ἐν Philologus, 1891, τ. 50, σ. 150-151. K. Maurer ἐν Zeitschrift des Vereins f. Volksk., τ. VI, σ. 444. Chauvin, Bibliographie des ouvrages arabes, τ. V, σ. 199-200. Polivka ἐν Sbornik za narodni umotvorenija, Sofia 1898, τ. 15, σ. 393 καὶ Bolte-Polivka, Anmerkungen zu Grimm, τ. II, σ. 68.



Τάσμάτια ταῦτα παρ' ἡμῖν συνήθως τραγουδοῦν πρὸς διασκέδασιν τῶν παιδῶν αἱ μητέρες ἢ αἱ τροφοὶ αὐτῶν, εἴτε καὶ αὐτοὶ οἱ παῖδες. Ἐν Ἰωαννίνοις, ὡς σημειώνει ὁ Ἀραβαντινὸς (σ. 137) τὰ τραγουδοῦν, «ὅταν κρατῶσι τὰ βρέφη πατοῦντα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους». Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας βεβαίως περιστάσεις τραγουδοῦνται ὑπὸ τῶν τροφῶν καὶ τῶν παιδίων, ὡς ἀστεῖα παιδικὰ τραγούδια, πλὴν τοῦ ὑπ' ἀρ. 9 κερκυραϊκοῦ, ὃπερ εἶναι ἐρωτικόν<sup>113</sup>. Ὁ Passow πάντα τὰ τοιαῦτα ᾄσματα τῆς συλλογῆς του (ὑπ' ἀρ. 273-277) ἐπιγράφει *ναναρίσματα*. ἄλλ' ἂν τὰ ἐκ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς τοῦ πενθεροῦ τοῦ Ἑρρίκου Οὐλερίχου παραληφθέντα ἐχαρακτηρίζοντο ὑπὸ τούτου ὡς ναναρίσματα εἶναι ἄδηλον, βεβαίως δ' ὁμοως εἰς τὸ ἐκ τοῦ Sanders ἀναδημοσιευθὲν ὑπ' ἀρ. 274 προσέθηκεν αὐθαιρέτως ὁ Passow τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦτον, διότι ὁ μὲν πρῶτος ἐκδότης τὸ ἐπιγράφει ἀπλῶς «παιδικὸν τραγούδι», ὁ δὲ Marcellus (II 352) ρητῶς λέγει, ὅτι δὲν τὸ τραγουδοῦν αἱ τροφοὶ διὰ ν' ἀποκοιμίζουσιν τὰ παιδιά, ἀλλὰ τοῦναντίον διὰ νὰ τὰ κρατοῦν ἔξυπνα. Τὸ ἐν ἀρ. 7 τῆς Ἀρβανιτοκερασιᾶς εἶναι ὀρχηστικὸν καὶ τραγουδεῖται ὅταν ἡ διασκέδασις ζωηρεύη. Οἱ τραγουδισταὶ προσθέτουσιν ἢ ἐναλλάσσουσι κατὰ βούλησιν ζῶα, ἀλλὰ πρέπει νὰ προσέχωσι νὰ μὴ παραλείπωσι κανέν τῶν μνημονευθέντων, μιμούμενοι τὰς φωνὰς τῶν, ἀπὸ τὰς ἀνακεφαλαιωτικὰς στροφάς. Ἐνιαχοῦ πάλιν τάσμάτια χρησιμεύουσιν εἰς ἄσκησιν ἐπιτροχάσιν ἀπαγγελίας, ἢ εἶναι μνημοτεχνικὰ γυμνάσματα, ἢ ἀπαγγέλλονται εἰς ἀπύλιν φωνητικῆς ἀντοχῆς. Ἐκάστης στροφῆς ἀπαγγελλομένης ἀπνευστὶ. Ὁμοίως δὲ εἰς τινὰ μέρη τῆς Γερμανίας ἐπέχουσιν θέσιν ἐργατικῶν ᾄσμάτων, συμβάλλοντα εἰς τὰς κλωστικὰς ἐσπερίδας τῶν χωρικῶν νὰ προκαλεῖται ἡ ἀαίλλα τῶν κλωστριῶν πρὸς ταχύτεραν παραγωγὴν, τὸ μέτρον αὐτῆς παρεχόντος τοῦ χρόνου ἐν ᾧ τραγουδεῖται ἑκάστη στροφή<sup>114</sup>.

Φαίνεται πιθανώτατον ὅτι τὰ κλιμακωτά ᾄσματα καὶ τὰ ὁμοειδῆ παραμύθια ἄλλον ἐν ἀρχῇ εἶχον σκοπὸν καὶ ἄλλην ἐνέκρυπτον ἔννοιαν καὶ ὕστερον ἐξέπεσαν εἰς τὴν σημερινὴν τάξιν καὶ χρῆσιν. Πολλοὶ φρονοῦσιν ὅτι ἡ ἔννοια αὕτη εἶναι ὑψηλότερα, θρησκευτικὴ μυστηριακὴ ἔννοια, τὴν ἀναγνωρίζουσιν δὲ ἀνατρέχοντες εἰς τὴν πρώτην πηγὴν τῶν κλιμακωτῶν ᾄσματιῶν, ἦτις ἰσχυρίζονται ὅτι εἶναι ἰουδαϊκόν τι ᾄσμα τοῦ Πάσχα, ὃν ἐν χρήσει θρησκευτικῇ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις μέχρι τῆς σήμερον. Εἶναι τοῦτο τὸ καλούμενον *Χὰδ γκαδιά*, ᾄσμα εἰς χαλδαϊκὴν γλῶσσαν, τὸ ὁποῖον ψάλλουσιν οἱ Ἰουδαῖοι κατ' οἶκον πρὸ τοῦ δείπνου καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν κεκανονισμένων εὐχῶν τὰς δύο νύκτας τοῦ Πάσχα. Τυπωμένον ἐν τέλει τοῦ *Sefer Haggaḏah*, τοῦ λειτουργικοῦ βιβλίου τοῦ Πάσχα, προσέλαβεν ἐκ τούτου τρόπον τινὰ κανονικὸν κύρος, ὅπωςδὴποτε ἀναμφισβήτητος εἶναι ὁ θρησκευτικὸς χαρακτήρ αὐτοῦ.

113. Τὸ ἀνωτέρω σ. 327 σημ. τοσκανικὸν τραγουδοῦν εἰς τὰ παιδιά χορεύοντες αὐτὰ ἐπὶ τῶν γονάτων.

114. J. G. Meinert, *Alte deutsche Volkslieder in der Mundart des Kuhländchens*, Wien 1817, σ. 442 παρὰ K. Bücher, *Arbeit u. Rhythmus*<sup>4</sup>, σ. 86.



Ἄρχεται οὕτω: «Ἐνα κατσικάκι, ἓνα κατσικάκι, τὸ ἀγόρασε ὁ πατεράκης γιὰ δυὸ ἄσπρα»· ἡ πρώτη στροφή ἀναφέρει ὅτι τὸ κατσικάκι τὸ ἔφαγε τὸ γατάκι, ἡ δευτέρα ὅτι τὸ γατάκι ἐδάγκασε τὸ σκυλάκι καὶ οὕτω καθεξῆς, ἡ δὲ τελευταία, ἡ συγκεφαλαιουῖσα πάσας, ἔχει ὥς ἐπεται: «Τότε ἦρθε ὁ θεὸς μας καὶ ἐσκότωσε τὸν Μάλαχ Χαμμόβες (τὸν ἄγγελον τοῦ θανάτου)<sup>115</sup> ποῦ ἐσκότωσε τὸ μακελλάρη, ποῦ ἐσκότωσε τὸ βόιδι, ποῦ ἤπιε τὸ νερό, ποῦ ἔσβησε τὴ φωτίτσα, ποῦ ἔκαψε τὸ ξυλάκι, ποῦ ἔδειρε τὸ σκυλάκι, ποῦ ἐδάγκασε τὸ γατάκι, ποῦ ἔφαγε τὸ κατσικάκι ποῦ ἀγόρασε ὁ πατεράκης γιὰ δυὸ ἄσπρα· τὸ κατσικάκι, τὸ κατσικάκι».

Ὁ Sanders (Das Volksleben d. Neugriechen, 1844, σ. 94) ὑπέδειξε τὴν ὁμοιότητα τοῦ ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευθέντος ἑλληνικοῦ πρὸς τὸ ἑβραϊκὸν τοῦτο ἄσμάτιον, πρὸ αὐτοῦ δὲ ἄλλοι τὸ συνέκριναν πρὸς τὰ γερμανικά, ἅτινα ὑπολαμβάνουσιν ὅτι ἐξ αὐτοῦ ἐξεπήγασαν<sup>116</sup>. Ἐν τῶν τεκμηρίων τῆς προελεύσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν ἄσμάτων ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ θεωρεῖται καὶ ἡ παλαιότης αὐτοῦ, διότι ἀφοῦ ἡ πρώτη γνωστὴ ἐκδοσις εἶναι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, συνάγεται ἀναγκαίως ὅτι τὸ κείμενον εἶναι παλαιότερον. Ἀφορμώμενος δ' ἐκ τῆς προϋποθέσεως τῆς παλαιότητος τοῦ ἑβραϊκοῦ ἄσματος καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, ὁ Edward Tylor παραδέχεται ὅτι τὰ εὐρωπαϊκὰ ἄσματα εἶναι παρεφθαρμένα παραλλαγὰι τοῦ ἑβραϊκοῦ. Διότι, κατὰ τὴν ὀρθὴν ἄλλως γνώμην αὐτοῦ, ὅσον ὑψηλότερα εἶναι ἡ θέσις καὶ ἡ σημασία τῶν δημῶδων δημιουργημάτων, τόσον ἐγγύτερον πρὸς τὴν πηγὴν αὐτῶν εὐρίσκονται. Ὅταν λ.χ. παλαιοὶ στίχοι ἢ ἐκφράσεις ποῦ μὲν παρουσιάζουσι σεμνοπρέπες φιλοσοφικὸν ἢ θρησκευτικὸν νόημα, ποῦ δὲ κατέρχονται εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς παιδικῆς ἀντιλήψεως, ἔχομεν ἰσχυροὺς λόγους νὰ θεωρῶμεν τὴν σοβαρὰν παραλλαγὴν ὡς τὴν ἀρχαϊκωτέραν, τὴν δὲ παιγνιώδη ὡς παραμεμορφωμένον λείψανον τοῦ ἀρχετύπου. Καὶ ἡ σεμνοπρέπεια τῆς κατακλειδὸς τοῦ ἑβραϊκοῦ ἄσματιοῦ μᾶς κάμνει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἔχομεν πρὸ ἡμῶν, ἐν μέρει τοῦλάχιστον, τὴν ἀρχέτυπον διατύπωσιν, σκοποῦσαν τὴν ἐκφρασιν θρησκευτικῆς ιδέας<sup>117</sup>.

Ἡ θεωρία τοῦ Tylor περὶ τῆς πρωτοτυπίας τοῦ ἑβραϊκοῦ ἄσματιοῦ βασίζεται ἐπὶ τῆς προϋποθέσεως, ὅτι εἶναι ὀρθὴ ἡ ἀλληγορικὴ ἐρμηνεία αὐτοῦ, ἣν πρῶτος ἀνέπτυξεν ὁ v.d. Hardt (1733) καὶ πολλοὶ μετ' αὐτὸν ἐπανέλαβον. Καὶ λέγει μὲν ὅτι δὲν πολυπραγμονεῖ περὶ τῆς ἐρμηνείας ταύτης, ἀλλ' ἄνευ τῆς ἐπικουρίας αὐτῆς οὐδεὶς εἶναι δυνατόν νὰ διακρίνῃ τὴν ἐκθιαζομένην σεμνοπρέπειαν τῆς κατακλειδὸς τοῦ ἄσματιοῦ. Ὑπονοεῖται δὲ κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ταύτην ὁ περιούσιος λαὸς τῶν Ἰουδαίων ἢ ἡ γῆ τῆς Παλαιστίνης ὡς τὸ κατσικάκι, ὁ θεὸς ὡς ὁ ἀγοράσας αὐτὸ πατήρ, ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Ἀαρὼν ὡς τὰ δύο ἀργύρια ἀνθ' ὧν ἡγοράσθη, καὶ ἔπειτα γατάκι εἶναι οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ δουλώσαντες τοὺς Ἰσραηλίτας, σκυλάκι οἱ Πέρσαι, τὸ ξύλον οἱ Ἕλληνες, τὸ πῦρ οἱ

115. Ἐν ἑλληνικῇ ἐμμέτρῳ μεταφράσει τοῦ ἑβραϊκοῦ ἄσματιοῦ ὑπὸ τοῦ Ἰουδαίου Ἰησοῦ Σαμουηλίδη (Ἔστια 1894, σ. 396) ὁ ἄγγελος τοῦ θανάτου λέγεται Χάρος.

116. Πρῶτος ὁ Gräber (Iduma und Harmode, 1912, τ. I, σ. 157 κέ).

117. Edward B. Tylor, Primitive Culture, τ. I, σ. 86-87.



καθυποτάξαντες τοὺς Ἑλληνας Ῥωμαῖοι, τὸ νερόν οἱ Σαρακηνοί, τὸ βόιδι οἱ σταυροφόροι, ὁ μακελλάρης οἱ Τοῦρκοι, ὁ δὲ ἄγγελος τοῦ θανάτου εἶναι ὁ μέλλων νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Ἰσραήλ· καὶ ὁ θεὸς ὑπὸ τὴν βασιλείαν τοῦ Μεσσίου θ' ἀποδώσῃ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας εἰς τὸν λαόν του. Εἶναι πρόδηλον, ὅτι ἐρμηνεῖα τοιαύτη, ἐπιτυγχανομένη διὰ τῆς ἀναγωγικῆς μεθόδου, τῆς γνωστοτάτης ἡμῖν ἐκ τῶν θεολογικῶν ἐρμηνειῶν τῶν δημωδῶν μεσαιωνικῶν παροιμιῶν, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἀξιώσεις μείζονος σοβαρότητος, ἀπὸ ἐκείνην τὴν ὁποίαν δεικνύει ἡ ἐρμηνεῖα τῶν βυζαντινῶν θεολόγων τῶν ἀνευρισκόντων «φρικτὰς ἐννοίας», ἐγκρυπτομένας δῆθεν εἰς τοὺς ἐκ τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν τριόδων εἰλημμένους ἀστείους λόγους, ἥτοι τὰς δημῶδεις παροιμίας. Ὅθεν καὶ τὸ ἐβραϊκὸν ἄσματιον δὲν εὐρίσκεται εἰς τὸ ὕψος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐζήτησαν νὰ τὸ ἀναβιβάσωσιν οἱ ὑπομνηματισταὶ αὐτοῦ, κατ' οὐδὲν διαφέρον τῶν ὁμοίων κλιμακωτῶν ἁσματίων.

Τὸ ἀρχέτυπον οὐδὲν ἦττον τῶν ἁσματίων τούτων φαίνεται ὅτι πρὸς ἄλλην χρῆσιν ἦτο προωρισμένον· δὲν ἦτο παιγνιδὲς παιδικὸν ἄσματιον, ἀλλὰ ποίημα διδακτικόν, ἐκφράζον ἰδέαν φιλοσοφικὴν, διατετυπωμένην κατὰ τὴν ἰδιορρυθμίαν τοῦ λαϊκοῦ πνεύματος. Τοιαῦτα ἄσματα ἢ μῦθοι φέρονται ἐν πολλαῖς παραλλαγαῖς, ὧν αἱ πλεῖσται ἐπιχωριάζουσιν εἰς ἀνατολικούς λαοὺς, ἐξ ὧν μετεδόθη καὶ εἰς εὐρωπαϊκοὺς. Ἀφορισμένος ἐκ τῆς ἐξετάσεως γερμανικοῦ ἁσματος τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, τοῦ ὁποῖου παλαιότεραν παραλλαγὴν ἀνεύρεν εἰς συλλογὴν τῶν μέσων τοῦ ΙΖ', ὁ Reinhold Köhler περιεσηγήσατο πολλὰ ἁσιατικά πρό πάντων παράλληλα<sup>118</sup>, συνέπερανε δὲ ὅτι πιθανῶς εἶναι ἀνατολικῆς προελεύσεως. Διδάσκουσι δὲ τὰ πλεῖστα τούτων κατὰ τὸν κλιμακωτὸν τρόπον τί εἶναι τὸ ἰσχυρότατον πάντων, τούτων δὲ τίνα ὡς τοιοῦτον ἀναγνωρίζουσι τὸν θεόν. Ἡ ἀνατολικὴ προέλευσις αὐτῶν εἶναι σφόδρα ἀμφίβολος, νομίζω δὲ ὅτι ἡ παλαιστάτη αὐτοῦ διατύπωσις εὐρίσκεται εἰς ἀπόσπασμα Ἀθηναίου ποιητοῦ τοῦ Δ' αἰῶνος π.Χ., ὃπερ διέλαθε τὴν προσοχὴν τῶν πραγματευθέντων περὶ τοῦ θέματος τούτου. Ὁ Δίφιλος ἐν τῇ κωμῳδίᾳ αὐτοῦ Θησεῖ εἰσήγε τρεῖς κόρας Σαμίας, γριφευούσας παρὰ πότον· «προβαλεῖν δ' αὐταῖσι τὸν γριφόν· τί πάντων ἰσχυρότατον; καὶ τὴν μὲν εἰπεῖν ὅτι ὁ σίδηρος, καὶ φέρειν τούτου τοῦ λόγου τὴν ἀπόδειξιν, διότι τούτῳ πάντ' ὀρύσσουσιν τε καὶ τέμνουσι καὶ χρῶντ' εἰς ἅπαντα· εὐδοκιμοῦσαι (-σαν;) δ' ἐπάγειν τὴν δευτέραν, φάσκειν τε τὸν χαλκὴν πολὺ κρείττω φέρειν ἰσχύ· ἐπεὶ τοῦτον κατεργαζόμενον καὶ τὸν σίδηρον τὸν σφοδρὸν κάμπειν, μαλάσσειν, ὅ,τι ἂν χρήζη ποιεῖν κτλ.»<sup>119</sup>. Εἶναι πιθανὸν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ αὕτη διατύπωσις εἶναι παλαιότερα τοῦ Δ' αἰῶνος, διότι ὁ κωμικὸς ποιητὴς εἶχε φαίνεται ὡς βάσιν δημῶδες ἄσματιον ἢ μυθᾶριον, τὸ ὁποῖον διεσκεύασε συντεμὼν αὐτό, ἀφοῦ εἰς τρία μόνον ἀντικείμενα περιώρισε τὴν σύγκρισιν, καὶ παρωδήσας, ὡς δεικνύουσιν οἱ παρὰ προσδοκίαν ἐπαγόμενοι λόγοι τῆς τρίτης κόρης.

118. Ἐν Germania, 1857, τ. II, σ. 481-485 καὶ μετὰ πολλῶν προσθηκῶν R. Köhler, Kleinere Schriften, hrg. v. J. Bolte, Berlin 1900, τ. II, σ. 47-56.

119. Ἀθ. η' ν. Γ' 451. (Meineke CGF IV 392, 2. Kock, CAF II 557, 50). Οἱ ἐκδόται εἰκάζουσιν ὅτι ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ τὸ παρὰ Στοβαίῳ (Ἀνθολ. 4A' 17) ἀπόσπασμα τοῦ Διφίλου (Meineke IV 432, 22. Kock II 573, 100) τὸ μνημονεῦον τὸ χρυσίον ὡς ἰσχυρότερον.